

**^{4f}TÜRK GÖÇ HUKUKUNU TWAIL ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMEK:
DÜNYA BEŞ'TEN NE KADAR BÜYÜK?**
(*EVALUATING TURKISH MIGRATION LAW THROUGH TWAIL: HOW BIGGER IS THE
WORLD THAN FIVE?*)

**Dr. Öğr. Üyesi Şahin Eray KIRDIM* **
Arş. Gör. Atahan DEMİRKOL*** ******

ÖZ

Bu çalışma, Türkiye'nin göç hukukunu Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları (Third World Approaches to International Law - TWAIL) temel argümanları üzerinden değerlendirmekte ve dış politikasında benimsediği Üçüncü Dünyacı söylemin ulusal göç hukukunda bir karşılığı olup olmadığını incelemektedir. Uluslararası hukukun eleştirel yaklaşımlarından biri olan TWAIL, bugün Üçüncü Dünya'nın dezavantajına olan sömürgeci uluslararası sistemin yaratılmasında Avrupa merkezli uluslararası hukukun bir araç olarak kullanıldığını ileri sürmektedir. TWAIL literatüründe üzerinde durulan konulardan birisi de uluslararası göç hukuku sisteminin Birinci Dünya'nın girişimleri ile Üçüncü Dünya halkları aleyhine kurulmuş olmasıdır. Birinci Dünya ve Üçüncü Dünya arasında bir bağlantı noktası olarak göç hareketlerinin merkezinde bulunan Türkiye, uluslararası göç hukukunun önemli bir aktörü olmakla TWAIL'in de inceleme alanına girmektedir. Birinci bölümde, TWAIL'in temel varsayımları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde uluslararası göç hukuku ana hatlarıyla ve yine TWAIL perspektifinden ele alındıktan sonra, üçüncü bölümde Türk göç hukuku incelenmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin göç hukukunda özellikle Geri Kabul Anlaşması ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gibi düzenlemelerle Üçüncü Dünyacı yaklaşımdan uzaklaştığı ve dış politikasında TWAIL ile örtüşen söylemleri göç hukukuna yansıtmadığı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Türk Göç Hukuku, TWAIL, Geri Kabul Anlaşması, Dünya Beş'ten Büyüktür.

^{4f} Eserin Dergimize geliş tarihi:23.02.2021 İlk hakem raporu tarihi: 16.03.2021 İkinci hakem raporu tarihi: 20.04.2021 Onaylanma tarihi: 25.05.2021.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0003-4207-6559.

*** Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

**** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0002-7185-5781.

Esere Atıf Şekli: Şahin Eray Kırdım, Atahan Demirkol, "Türk Göç Hukukunu TWAIL Üzerinden Değerlendirmek Dünya Beş'ten Ne Kadar Büyük", YÜHFD, C.XVIII, 2021/2, s.1577-1613.

ABSTRACT

This study evaluates Turkish migration law through the main arguments of Third World Approaches to International Law (TWAIL) and examines whether the Third Worldist discourse adopted in its foreign policy has a reflection in its national migration law. TWAIL, one of the critical approaches to international law, claims that Eurocentric international law is used as a tool in the creation of the colonial international system, which is today to the disadvantage of the Third World. One of the issues emphasized in TWAIL literature is that the international migration law system has been established against the Third World peoples with the initiatives of the First World. As a connection point between the First World and the Third World, Turkey locates in the center of migration movements, thus being an important actor in international migration law, falls within the TWAIL's area of study. The first chapter of this study focuses on the main assumptions of TWAIL. The second chapter discusses the international migration law through the TWAIL perspective, and the last chapter examines the Turkish migration law. This study asserts that Turkey has diverged from the Third Worldist approach with the Readmission Agreement and the Law on Foreigners and International Protection, and that could not reflect its pro-TWAIL discourse in its foreign policy to the migration law.

Keywords: *International Law, Turkish Migration Law, TWAIL, Readmission Agreement, The World Is Bigger Than Five.*

GİRİŞ

2010'lu yılların başlarından itibaren Türk dış politikası giderek Üçüncü Dünyacı bir yaklaşım üzerinde inşa edilmeye başlamıştır.³ Bu Üçüncü Dünyacılık hem dış politika yapıcılarının istikrarlı söylemlerinde izlenen hem de Türk kamuoyunca paylaşılan bir olgu haline gelmiştir. Güncel Türk siyasal hayatının en önemli figürlerinden biri olan Recep Tayyip Erdoğan'ın sıklıkla dile getirdiği üzere Türkiye, “tüm mazlum ve mağdurların uluslararası alandaki sesi olmayı” kendine şiar edinerek açıkça Üçüncü Dünyacı bir söylem benimsemiştir.⁴ Bu konu üzerine dış politika yapıcılarının söylemindeki bir başka önemli vurgu, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı/Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2013 yılından itibaren sıklıkla kullandığı “Dünya Beş'ten Büyüktür” mottosunda en görünür halini almıştır. 2015 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 69'uncu oturumunda yaptığı konuşma-

³ Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. **Bayram**, Mürsel: “Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsanî Diplomasi Faaliyetleri”: in (ed. Erman Akıllı), Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel, 2016, s.402-421; **Bilgin**, Mustafa Sıtkı/**Karaman**, Gökhan: “Apartheid Sonrası Güney Afrika Cumhuriyeti Dış Politikasında Güney Afrika-Türkiye İlişkileri”, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, ss.254-287.

⁴ **Bayram** (2016), s.410 (“Yani Türkiye, ‘kimliğine, etnik kökenine ve mezhebine’ bakmaksızın dünyanın bütün mazlumlarına yardım elini uzatarak... ‘ahlakî bir duruş’ sergilemektedir”); **Bilgin/Karaman** (2020), s.272 (Cumhurbaşkanı Erdoğan Güney Afrika ziyareti sırasında, Pretorya Türk Büyükelçiliği hizmet binası açılış konuşmasında “binanın sadece Türklere değil; tüm mazlumlara ve mağdurlara hizmet edecek bir bina olduğunu” ifade etmiştir); **Coşkun**, Nurettin: “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Dünya Mülteciler Günü Paylaşımı”, Anadolu Ajansı, 20.06.2020, İnternet Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-dunya-multeciler-gunu-paylasimi/1884116>, Erişim Tarihi: 27.08.2020 (“Cumhurbaşkanı Erdoğan, ‘Türkiye olarak inancına, diline, kökenine bakmadan tüm mazlum ve mağdurlara sahip çıkmayı, uluslararası alandaki sesi olmayı sürdüreceğiz’ ifadelerini kullandı”).

da, veto yetkilerine istinaden örgütün birkaç güçlü devletin tahakkümü altında olduğunu belirten Erdoğan'a göre, "BM Güvenlik Konseyi daimî üyesi beş ülkenin dünya gerçekleriyle bağdaşmayacak şekilde BM'yi etkisiz hale getirmesi küresel vicdanın kabul edebileceği bir durum değildir."⁵ Erdoğan iki yıl sonra, bu sefer BM Genel Kurulu'nun 71'inci oturumunda "uluslararası barış ve güvenliğin temininden sorumlu ana organ olan Güvenlik Konseyi reforme edilmedikçe, bu çabaların tam manasıyla amacına ulaşamayacağı" düşüncesini ifade ederek Güvenlik Konseyi'nin reform çağrılarını katılmıştır.⁶ Erdoğan liderliğindeki dış politika yapımında, Güvenlik Konseyi'ne yönelik açık eleştiri ve reform çağrılarını bilinçli bir şekilde yapmış ve on yıllık sürede dış politikanın temellerinden biri haline gelmiştir.⁷ "Batı artık dünyanın tek merkezi değildir"⁸ düşüncesini açık şekilde dile getiren Erdoğan ile TWAIL'in aşağıda ifade edilen merkezi argümanlarından en önemli ikisi (Avrupa-merkezciliğe karşı olmak ve neo-sömürgeciliğin uluslararası kuruluşlar üzerinden sürdürüldüğü iddiası) arasında açık bir paralellik bulunmaktadır.

Bu paralellik Türk kamuoyunun özellikle ekonomik alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlara bakışı ve Avrupa Birliği (AB) algısında da açık şekilde gözlenmektedir. Örneğin Türk halkının yaklaşık yüzde yetmiş, COVID-19 salgınının yaratmış olduğu ekonomik etkilerin ağır şekilde hissedildiği bir ortamda bile Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) borç alınmasına karşı çıkmaktadır.⁹ Benzer şekilde, Türk halkının AB'ye olan bakışında da yıllar içerisinde olumsuz bir değişim gözlemek mümkündür. 2019 yılında yapılan bir araştırmada, 2008'den 2017'ye kadar geçen sürede kamuoyunda Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecine olan desteğinin önemli ölçüde azaldığı ve Türkiye'nin AB'ye üye olabileceğine dair inancın da zayıfladığı gösterilmiştir.¹⁰

Bu çalışmada sıklıkla geçen "Üçüncü Dünya" kavramı bir dizi farklı kullanıma sahiptir. Salt betimleyici anlamıyla Üçüncü Dünya, sıklıkla "daha az gelişmiş", "gelişmekte olan" veya "az gelişmiş" ülkeler ve giderek artan şekilde de "Güney" gibi terimlerle birbirlerinin yerine dönüşümlü olarak kullanılmaktadır. Bununla referans edilen şey, geleneksel olarak ekonomik büyüme ve ekonomik refah göstergeleri açısından "Batı", "Kuzey", "Birinci Dünya" veya "gelişmiş ülkeler" grubunun gerisinde olarak sınıflandırılan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleridir.¹¹

⁵ **Keleş**, Mustafa: "BM Suriye Krizine Çözüm Bulamadı", Anadolu Ajansı, 29.12.2014, İnternet Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-suriye-krizine-cozum-bulamadi/88722>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

⁶ **Güder**, İlkay/**Kaplan**, Enes: "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Görevdeki 'Üçüncü' Yılı", Anadolu Ajansı, 27.08.2017, İnternet Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdoganin-gorevdeki-ucuncu-yili/894791>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

⁷ **Erdoğan**, R. Tayyip: Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5'ten Büyüktür-2, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara 2018.

⁸ **Bayraktar**, Bora: "Erdoğan: Batı artık dünyanın tek merkezi değildir", Euronews, 13.10.2012, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2012/10/13/erdogan-bati-artik-dunyanin-tek-merkezi-degildir>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

⁹ **Tokyay**, Menekşe: "Türkiye'de Halkın Yaklaşık Yüzde 70'i İçin IMF'den Borçlanma 'Zehirli Bir Sözcük'", Euronews, 06.05.2020, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2020/05/06/turkiye-de-halk-n-yaklas-k-yuzde-70-i-icin-imf-den-borclanma-zehirli-bir-sozcuk-arast-rma>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

¹⁰ **Sağlam**, Hakan: "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Dair Kamuoyunun Tutumu ile Medyanın Genel Yayın Politikası Arasındaki İlişki: 2008'den 2017'ye Bir Karşılaştırma", Erciyes İletişim Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, 2019, ss.1269-1290.

¹¹ Kavramın farklı kullanımları hakkında detaylı bir çalışma için bkz. **Mickelson**, Karin: "Rhetoric and Rage: Third World Voices in International Legal Discourse", Wisconsin International Law Journal,

Uluslararası sistemin Soğuk Savaş olgusu ve dekolonizasyon süreci ile meşgul olduğu bir dönemde ortaya çıkan Üçüncü Dünya kavramı¹² geniş anlamda, sanayileşmiş (Birinci Dünya) ve komünist/sosyalist Doğu Avrupa (İkinci Dünya) dışında kalan devletler grubunu kapsar şekilde kullanılmaktadır. Kavram, Dyrness'in belirttiği gibi bazıları tarafından az gelişmişlik, geri kalmışlık ve illikliği temsil eden ülkeler grubunu tarif eder şekilde küçümseyici olarak anlaşılmakta ise de¹³ çalışmada da anlamından ziyade, yukarıda tasvir edilen anlamlara yakın ancak ilaveten uluslararası sistem içinde tarihsel olarak oluşmuş/oluşturulmuş, sisteme alternatif ve karşıt bir tavır manasında kullanılmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemde birçok değişiklik meydana geldiği ve sonuç olarak Üçüncü Dünya'nın artık anlamını yitirdiği konusundaki tartışmaların varlığına rağmen,¹⁴ Üçüncü Dünya'yı daha evvelden meşgul eden ve hem pratik hem de teorik uluslararası hukuk yaklaşımları kaynaklı -ayrıntılı olarak aşağıda ifade edilen- sorunların çoğunun devam ettiği, bu çalışmanın ileri sürdüğü iddialardan birisidir.¹⁵

En basit şekliyle "uluslararası hukuka olan itirazın geniş diyalektiği" olarak ifade edilen¹⁶ Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları (Third World Approaches to International Law - TWAIL), bu sorunları uluslararası hukukun gündemine Üçüncü Dünya'ya karşı zararlı olan belirli bir olguyu ifşa etmeyi, bu olguya saldırmayı ya da en azından onu çözümlenmiş olmayı amaçlayan bir yapı-sökümcü bir perspektiften taşımaktadır. TWAIL, teorilerin yanı sıra bazı araştırma metotları da sunmaktadır ve adından da anlaşılacağı üzere, belki de en uygun ifadesiyle bir yaklaşım¹⁷ veya TWAIL literatürünün heterojen yapısı nedeniyle daha çok çeşitli yaklaşımlardan oluşan bir spektrum¹⁸ olarak tanımlanabilir. TWAIL, özütü uluslararası hukuk ve sömürgecilik tarihinden çıkarılan bir yaklaşımdır. Buna göre, uluslararası hukukun kritik alanlarındaki (örneğin toprak edinimi, tanınma,

Cilt:16, Sayı:2, 1997, ss. s.353-419, ss.355-362. Kavramı siyasi bir koalisyon olarak değerlendiren Mortimer (**Mortimer**, Robert: *The Third World Coaliton in International Politics*, 2. Baskı, Avalon Publishing, New York 1984, ve bir toplumsal hareket biçimi olarak gören Rothstein (**Rothstein**, Robert L.: "Limits and Possibilities of Weak Theory: Interpreting North-South", *Journal of International Affairs*, Cilt:44, Sayı:1, 1990, ss. 159-181, s.159) da not edilmelidir.

¹² Kavramın ilk kez 1952 yılında Alfred Sauvy tarafından kullanıldığına ilişkin görüşler vardır. Bkz. **Solarz**, Marcin W.: "Third World": The 60th Anniversary of a Concept that Changed History", *Third World Quarterly*, Cilt:33, Sayı:9, 2012, ss. 1561-1573, s.1561.

¹³ **Dyrness**, William: *Learning about Theology from the Third World*, Zondervan 1990, s.7.

¹⁴ Bkz. **Harris**, Nigel: *The End of the Third World: Newly Industrializing Countries and the Decline of an Ideology*, (Penguin) London (1987); **Berger**, Mark T.: "The End of the Third World", *Third World Quarterly*, Cilt:15, Sayı:2, 1994, ss. 257-275, s.257; **Berger**, Mark T.: "After the Third World? History, Destiny and the Fate of Third Worldism", *Third World Quarterly*, Cilt:25, Sayı:1, 2004, ss. 9-39, s.9.

¹⁵ **Chimni**, B. S.: "Capitalism, Imperialism, and International Law in the Twenty-First Century", *Oregon Review of International Law*, Cilt:14, Sayı:1, 2012, ss. 17-46, s. 18 ("Gelişmiş kapitalist ülkeler ile Üçüncü Dünya ülkeleri arasındaki asimetrik ilişki devam eden bir gerçekliktir").

¹⁶ **Mutua**, Makau: "What is TWAIL?", *Proceedings of the 94th Annual Meeting (American Society of International Law*, Cilt:94, 2000a, ss. 31-38, s. 31.

¹⁷ **Okafor**, Obiora C.: "Critical Third World Approaches to International Law (TWAIL): Theory, Methodology, or Both?", *International Community Law Review*, Cilt:10, Sayı:4, 2008, ss. 371-378, s. 377.

¹⁸ **Gathii**, James T.: "Alternative and Critical: The Contribution of Research and Scholarship on Developing Countries to International Legal Theory", *Harvard International Law Journal*, Cilt:41, Sayı:2, 2000a, ss. 263-275, s. 273.

devletin sorumluluğu ve halefiyet gibi) kurallar sömürgeciliğin gereklilikleriyle şekillenmiştir.¹⁹

Uluslararası hukuk hakkında farklı bir düşünce biçimi sunan TWAIL, akademik çalışmalar yoluyla Üçüncü Dünya ülkelerini Birinci Dünya'nın açık sömürgeleştirme çabalarına karşın bilinçlendiren ve az gelişmiş Üçüncü Dünya'nın dezavantajlarını ortadan kaldırmaya çalışan tarihsel bir farkındalık yaklaşımıdır. TWAIL akademisyenleri, Birinci Dünya devletlerinin eylemlerini meşrulaştırır ve desteklerken, Üçüncü Dünya'daki muadillerinin eylemlerini suç sayan iki katmanlı bir "uluslararası" hukuk sistemine işaret etmektedir.²⁰ Bu haliyle TWAIL'in merkezinde "haksız küresel düzene muhalefet" konusundaki birlik düşüncesi vardır.²¹

TWAIL literatüründe üzerinde durulan merkezi konulardan birisi de uluslararası göç hukukunun Kuzey'in girişimleri ile Üçüncü Dünya halkları aleyhine kurulmuş olmasıdır.²² Dahası Kuzey, tarihsel olarak bir Üçüncü Dünya ülkesi olan veya kendisini böyle konumlandıran Üçüncü Dünyacı ülkeleri, bu asimetrik ilişkinin öznelere haline getirmektedir. Göç tarihi boyunca önemli göç güzergahlarından biri üzerinde bulunan ve dünya üzerinde en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapan²³ Türkiye ise bu özneleştirme atağının zaman zaman tarafı olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği üzere Türkiye, 2010'lu yılların başından itibaren dış politikasında Üçüncü Dünyacı bir yaklaşım benimsemiş olsa da ulusal göç hukukunu AB üyeliği sürecinde Avrupa-merkezci bir zemin üzerine inşa etmiştir.

Bu anlamda çalışma, Türkiye'nin göç hukukunu TWAIL'in temel ilkeleri üzerinden değerlendirmekte ve dış politikasında benimsediği Üçüncü Dünyacı yaklaşımın ulusal göç hukukunda bir karşılığı olup olmadığını incelemektedir. Bu itibarla çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, TWAIL'in -literatürdeki heterojen yapıya karşın- temel varsayımları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde uluslararası göç hukuku ana hatlarıyla ve yine TWAIL perspektifinden ele alındıktan sonra, üçüncü bölümde Türk göç hukuku üzerinde durulmuştur. Çalışmada Türkiye'nin göç hukukunu Üçüncü Dünya'yı dışlar şekilde Avrupa-merkezci olarak uyarladığı ve dış politikasında sürdürmeye çalıştığı Üçüncü Dünyacılığı göç hukukuna yansıtamadığı ileri sürülmektedir.

I. TWAIL'İN TEMEL VARSAYIMLARI

TWAIL literatürü fazlasıyla heterojen yapısıyla dikkat çekmektedir. Literatürün heterojen doğasıyla ilgili olarak Eslava ve Pahuja, TWAIL düşünürleri arasında tek bir teorik yaklaşım olmamasına rağmen hem ortak hassasiyetler hem de politik bir yönelimin payla-

¹⁹ **Anghie**, Antony: *Imperialism, Sovereignty, and the Making of International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s.98-99, s.209-210.

²⁰ **Shetty**, Vikrant D.: "Why TWAIL Must Not Fail: Origins and Applications of Third World Approaches to International Law", *King's Student Law Review*, Cilt:3, Sayı:2, 2012, ss. 68-82, s.71-72; **Gathii**, James T.: "TWAIL: A Brief History of its Origins, its Decentralized Network, and a Tentative Bibliography", *Trade Law and Development*, Cilt:3, Sayı:1, 2011, ss. 26-64, s. 30.

²¹ **Mutua** (2000a), s.36. Ayrıca bkz. **Gathii**, James T.: "Rejoinder: Twailing International Law", *Michigan Law Review*, Cilt:98, Sayı:6, 2000b, ss. 2066-2071, s. 2067.

²² **Chimni**, B. S.: "The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South", *Journal of Refugee Studies*, Cilt:11, Sayı:4, 1998, ss.350-374; **Woldemariam**, Samuel B./**Maguire**, Amy/**von Meding**, Jason: "Forced Human Displacement, the Third World and International Law: A Twail Perspective", *Melbourne Journal of International Law*, Cilt:20, Sayı:1, 2019, ss. 248-276.

²³ BMMYK'ya göre 18 Haziran 2020 tarihi itibarıyla Türkiye, 3,6 milyon mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. **United Nations High Commissioner for Refugees**: "Figures at Glance", İnternet Kaynak: www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, Erişim Tarihi: 25.08.2020.

şıldığını vurgulamaktadır.²⁴ Bu anlamda TWAIL yazarlarının yaklaşıma yönelik olarak benimsediği üç ortak hassasiyet bulunduğu kabul edilmelidir. Birinci olarak, uluslararası hukukun Avrupalı olmayanları Avrupalılara tabi kılan uluslararası normların ve kurumların ırksal bir hiyerarşisinin yaratılması ve sürdürülmesi için bir araç olarak kullanıldığı açık şekilde kabul edilmektedir.²⁵ İkincisi, TWAIL uluslararası yönetim için gerekli olan alternatif bir normatif yasal yapı oluşturmayı amaçlamaktadır.²⁶ Son olarak TWAIL, Üçüncü Dünya'daki az gelişmişlik koşullarını ortadan kaldırmak için politika üretmeye ve siyasi iktidarları etkilemeye çalışan akademik bir disiplindir.²⁷

TWAIL yazarları uluslararası hukuku gerekli ve önemli görse de²⁸ uluslararası hukukun Avrupa merkezli oluşundan duydukları rahatsızlık nedeniyle modern uluslararası hukuka karşı ciddi bir muhalefetleri bulunmaktadır. Öyle ki bu karşıtlık yaklaşımın önde gelenleri tarafından uluslararası hukuku "gayri meşru" ilan edecek kadar büyük bir noktaya varmıştır.²⁹ Buna göre uluslararası hukuk, Avrupa tarihi ve tecrübesinin bir sonucu olarak Avrupa'da şekillenmiş ve oluşumunda herhangi bir katılımı bulunmasa da Avrupa dışı dünyaya aktarılan bazı ilke ve doktrinlerden başka bir şey değildir.³⁰ Verzijl'in ileri sürdüğü gibi uluslararası hukuk "Avrupa zihninin bilinçli faaliyetlerinin bir ürünü olmakla kalmaz, aynı zamanda yaşamsal özünü ortak bir inanç kaynağından çeker ve bu yönlerin her ikisinde de çoğunlukla Batı Avrupa kökenlidir."³¹ Dahası uluslararası hukuku bir Hristiyan uygarlığı

²⁴ **Eslava, Luiz/Pahuja, Sundhya**: "Between Resistance and Reform: TWAIL and the Universality of International Law", Trade, Law and Development, Cilt: 3, Sayı:1, 2011, ss. 103-130, s. 104.

²⁵ **Mutua**, Makau: "Critical Race Theory and International Law: The View of an Insider-Outsider", Villanova Law Review, Cilt:45, Sayı:5, 2000b, ss. 841-853, s. 850 ("Dünyanın son beş yüzyılda tanık olduğu şey, Avrupa'ya özgü olan ve evrensel adalet arayışında değil de dünyada Avrupa ve Amerikan hakimiyetini kuran, koruyan ve kucaklayan uluslararası bir yasal düzen arayışında olan bir uluslararası hukukun evrenselleşmesidir").

²⁶ **Al Attar, Mohsen/Thompson, Rebekah**: "How the Multi-Level Democratisation of International Law-Making Can Effect Popular Aspirations Towards Self-Determination", Trade, Law and Development, Cilt:3, Sayı:1, 2011, ss. 65-102, s. 67 ("TWAIL, uluslararası hukuk aygıtında hâkim olan tahakküm ve itaat gerçekliklerine karşı geliştirilen uluslararası hukukun alternatif bir anlatısıdır").

²⁷ **Chimni, B. S.**: "The Past, Present and Future of International Law: A Critical Third World Approach", Melbourne Journal of International Law, Cilt:8, Sayı:2, 2007, ss. 499-516, s. 500 (TWAIL'in "[b]irincil hedefi, Üçüncü Dünya yoksulları ve ezilenleri için onurlu bir hayat sunan bir uluslararası hukukun şekillenmesidir").

²⁸ **Eslava, Luiz/Pahuja, Sundhya**: "Beyond the (Post) Colonial: TWAIL and the Everyday Life of International Law", Journal of Law and Politics in Africa, Asia and Latin America, Cilt:45, Sayı:2, 2012, ss. 195-221, s. 206 ("TWAIL yazını, büyük ölçüde mevcut kurumsal yapılara dayanan uluslararası normatif bir rejim fikrine bağlı kalırken, onun yerine yeni bir şey koymaktan ziyade uluslararası hukukun sorunlarının üstesinden gelmekle daha fazla ilgilenmektedir").

²⁹ **Mutua** (2000a), s. 31.

³⁰ **Anghie, Antony**: "The Evolution of International Law: Colonial and Postcolonial Realities", Third World Quarterly, C:27, S:5, 2006, ss. 739-753, s. 740; **Okafor, Obiora C.**: "Newness, Imperialism, and International Legal Reform in Our Time: A TWAIL Perspective", Osgoode Hall Law Journal, Cilt:43, Sayı:1/2, 2005, ss. 171-191, s. 177; **Bedjaoui, Mohammed**: "General Introduction": in (ed. Bedjaoui, Mohammed), International Law: Achievements and Prospects, Martinus Nijhoff, Leiden 1991, ss. 1-18, s. 5.

³¹ **Verzijl, J.H.W.**: International Law in Historical Perspective Volume I, AW Sijthoff, Leiden 1968, ss. 435-436.

ürünü olarak görmek de pek tabii mümkündür.³² Bu anlamda TWAIL, her şeyden önce uluslararası hukukun Avrupa merkezçiliğine yönelik bir çeşit başkaldırıdır.³³

TWAIL yazarlarının üzerinde durdukları bir nokta da Üçüncü Dünya'nın yeniden kolonileştirilmesi sürecidir.³⁴ Chimni, yeniden kolonileştirilme sürecinde dört temel uygulama alanından bahsetmektedir. Birincisi, uluslararası hukuk, Üçüncü Dünya devletlerinin özerkliğini zayıflatacak ve Üçüncü Dünya halklarının dezavantajlarına olacak şekilde yeniden kurgulanmaktadır. İkincisi, gelirleri ve kaynakları yeniden dağıtma gücüne sahip olmasalar da Üçüncü Dünya devletleri uluslararası mülkiyet haklarına uymaya zorlanmaktadır. Üçüncü olarak, Üçüncü Dünya devletleri egemenlik haklarını nadiren uluslararası ticaret ve finans kurumlarında etkin şekilde yansıtmaya yeteneğine sahip olduklarından, uluslararası ekonomideki egemenlik hakları anlamsızlaşmaktadır. Son olarak, Üçüncü Dünya devletleri, Birinci Dünya'nın yıkıcı ideolojik ve askeri kaynaklarına itaat etmeyi reddedemeyecek kadar zayıftırlar.³⁵

TWAIL'in önemli iddialarından biri de kapitalizm, emperyalizm ve uluslararası hukuk arasında, Üçüncü Dünya halklarının her zaman dezavantajlı olmasına neden olan yakın bir ilişkinin varlığıdır.³⁶ Uluslararası hukuk tarihsel olarak, yalnızca "fethedilen halkların boyun eğdirilmesi, servetlerine el konulması, topraklarının istimlak edilmesi ve hatta köle ticareti gibi uygulamalar konusunda bir yasallık pelerini" sağlamıştır.³⁷ Grovogui de uluslararası hukuku "sömürgeciliği doğuran yasal sistem" olarak nitelendirmektedir.³⁸ Kuzey, kendisinin evrensel bir insani yönetim becerisine sahip olduğu, buna karşın Üçüncü Dünya halklarının kendilerini yönetmekten aciz oldukları klişesini empoze ederek, emperyalizm fikrine bir nevi suni teneffüs yapmaya çalışmaktadır.³⁹ Dün olduğu gibi bugün de sömürgecilik, Birinci Dünya'nın "medenileştirme misyonu" gibi insani argümanlar temelinde meş-

³² Örneğin, en seçkin uluslararası hukukçulardan Lassa Oppenheim, uluslararası hukukun "köken olarak esasen Hristiyan uygarlığının bir ürünü olduğunu" yazmaktadır. **Oppenheim**, Lassa: International Law: A Treatise Volume I, Longmans, Harlow 1905, s. 3-4. Uluslararası Adalet Divanı'nın Cezayirli yargıci Mohamed Bedjaoui'nin geleneksel uluslararası hukuka ilişkin yaklaşımı da çarpıcıdır: "Klasik uluslararası hukuk coğrafi bir önyargı (bir Avrupa yasası), dini-etik bir istek (bir Hristiyan yasası), ekonomik bir motivasyon (merkantilizm) ve politik amaçlar (emperyalist bir yasa) içeren bir dizi kuraldan ibarettir." **Bedjaoui**, Mohamed: "Poverty of the International Order": in (ed Falk, Richard/Kratochwil, Friedrich/Mendlovitz, Saul), International Law: A Contemporary Perspective, Westview Press, Colorado 1985, s. 153. Ayrıca bkz. **Smith**, Herbert A.: Great Britain and the Law of Nations Volume I, P. S. King & Son, Ltd., London 1932, s. 12.

³³ "Uluslararası hukuk, insan uygarlığının zirvesi olarak sunulan Avrupa merkezçiliğin yayılmasında belki de en önemli silah olmuştur." **Mutua** (2000a), s. 36. Ayrıca bkz. **Gathii** (2011), ss. 38-39.

³⁴ **Sornarajah**, M.: (2006) "Power and Justice: Third World Resistance in International Law", Singapore Year Book of International Law, Cilt:10, 2006, ss. 19-57, s. 27; **Chimni** (2012), s. 18. ("Küreselleşme döneminde emperyalizm yeni bir biçim almaktadır.")

³⁵ **Chimni**, B.S.: "Third World Approaches to International Law: A Manifesto", International Community Law Review, Cilt: 8, Sayı:1, 2006, ss. 3-27, s. 3.

³⁶ **Chimni** (2012), s. 17.

³⁷ **Weeramantry**, Christopher G.: Universalising International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2004), s. 4.

³⁸ **Grovogui**, Siba N'Zatioula: Sovereigns, Quasi Sovereigns, and Africans, University of Minnesota Press, Minnesota 1996, s. 3.

³⁹ **Furedi**, F.: "The Moral Condemnation of the South": in (ed. Thomas, Caroline/Wilkin, Peter), Globalization and the South, Macmillan, New York 1997, s. 79; **Pahuja**, Sundhya: "The Postcoloniality of International Law", Harvard International Law Journal, Cilt:46, Sayı:2, 2005, ss. 459-469, s.464-465; **Anghie** (2000), s. 6-7.

rulaştırılmaktadır.⁴⁰ Post-kolonyal süreçte ise, sömürge uluslararası hukuku, evrensel uluslararası hukuk olarak pazarlanmaktadır.⁴¹

TWAIL literatürünün odaklandığı merkezi meselelerden birisi de klasik egemenlik kavramı ve bunun Avrupa tarafından yaratılıp sömürgeciliğin gerekçesi olarak kullanıldığı iddiasıdır.⁴² Uluslararası hukukta “[e]gemenlik ve devlet olma durumu, Avrupa dışı toplumları dışlayacak veya tabi kılacak şekilde tanımlanmaktadır.”⁴³ Çoğunlukla olmasa da genellikle, klasik egemenlik kavramının, tüm egemen devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde eşit konumda oldukları ve bu devletlerin de kendi toprakları üzerinde mutlak bir güce sahip olduğu kabulüne dayanan 1648 Vestfalya Antlaşması’yla ortaya çıktığı kabul edilir.⁴⁴ Sömürgecilik yoluyla Vestfalya modeli egemenlik anlayışı yerel farklılıklar dikkate alınmadan Avrupa dışı dünyaya ithal edilirken sömürgeciliğe meşruiyet kazandırılmıştır.⁴⁵ “Bu [sömürgeci] karşılaşma, egemen devletin, egemen olmayan ve dolayısıyla da herhangi bir yasal iddiayı öne sürebilecek bir tüzel kişiliğe sahip bulunmayan devlete dilediğini yapabileceğini savunarak konuyu temelden çözen pozitivist hukuk düşüncesi için hiçbir kavramsal zorluk yaratmamıştır.”⁴⁶

Uluslararası hukukun tüm alanlarının muhtemelen en çok kabul edileni olan uluslararası insan hakları hukuku bile Avrupa merkeziliğin evrenselleşmesi üzerine kuruludur.⁴⁷ “Soğuk Savaş’ın sonu ve büyüyen Kuzey-Güney ayrımının damgasını vurduğu küreselleşme çağında insancılık (*humanitarianism*), hegemon devletlerin ideolojisi haline gelmiştir.”⁴⁸ Güçlü devletler, insan hakları alanı başta olmak üzere Üçüncü Dünya devletlerinin iç meselelerine müdahale etmek için iç hukuklarına uluslararası bir boyut kazandırmaktadırlar. “Birden çok (ya da eşzamanlı) ve ülke sınırlarını aşan yargı yetkisinin öncesinden çok daha fazla ortaya çıkmasına neden olan bir yetki alanı keşişimi” bulunmaktadır.⁴⁹ Her ne kadar küçük çaplı müdahaleler Üçüncü Dünya devletlerinde ilerici etkiler yaratma potansiyeline sahip olsa da bunların Üçüncü Dünya liderlerini ve halklarını tehdit etmeye ve kolayca

⁴⁰ **Gathii**, James T.: “Good Governance as a Counter-Insurgency Agenda to Oppositional and Transformative Social Projects in International Law”, *Buffalo Human Rights Law Review*, Cilt:5, 1999, ss. 107-174, s. 107 (“Klasik uluslararası hukuk, beyaz Avrupalı halkların Avrupalı olmayanlar üzerindeki üstünlüğüne ve birincisinin ikincisini medenileştirme ve kontrol etme ‘misyonuna’ dayanıyordu”). **Mutua** (2000a), s. 36; **Anghie** (2006), s. 742; **Anghie**, Antony/**Chimni**, B.S.: “Third World Approaches to International Law and Individual Responsibility in Internal Conflicts”, *Chinese Journal of International Law*, Cilt:2, Sayı:1, 2003, ss. 77-103, s. 85.

⁴¹ **Chimni** (2007), s. 502. TWAIL terimi, uluslararası hukuka post-kolonyal bir yaklaşımı savunan tüm çalışmaları ifade eder şekilde geniş bir yaklaşım olarak benimsenmiştir. “Post-kolonyal” ifadesindeki “post”, “sömürgecilik dönemi sonrası” veya “sömürgeciliğe karşı kazanılmış bir zafer” anlamında değil; “sömürgeciliğin önceden sömürgeleştirilmiş halkların bilincinde ve sömürgeleştirme sürecinde dayatılan kurumlarda devami” anlamında kullanılmaktadır. Bkz. **Pahuja** (2005), s. 469.

⁴² **Anghie** (2006), s. 741.

⁴³ **Mutua** (2000b), s. 850.

⁴⁴ **Abiew**, Francis K.: *The Evolution of the Doctrine and Practice of Humanitarian Intervention*, Martinus Nijhoff, Leiden 1999, s. 28 (“Egemenlerin kendi aralarında eşit kabul edilerek yönetilen Avrupa toprakları modeli [1648 Vestfalya Barışı ile] onaylanmıştır”).

⁴⁵ **Anghie/Chimni** (2003), s. 80; **Chimni** (2007), s. 501.

⁴⁶ **Anghie**, Antony: “Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law”, *Harvard International Law Journal*, Cilt:40, Sayı:1, 1999, ss. 1-71, s. 3.

⁴⁷ **Mutua** (2000b), s. 850.

⁴⁸ **Chimni**, B. S.: “Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection” *Journal of Refugee Studies*, Cilt:13, Sayı:3, 2000, ss. 243-263, s. 244; **Okafor** (2005), s. 179.

⁴⁹ **Chimni** (2006), s. 12.

istismar edilebilecek uygulamalar olduklarına inanmamak için hiçbir neden bulunmamaktadır. Bu anlamda uluslararası hukuk, esasında Üçüncü Dünya ulus-devletleri içindeki demokratik değerleri derinleştirmek yerine, ilgili düzenlemeleri ile uluslararası sermayenin özgürce hareket edebileceği koşulları yaratmak gibi bir amaca sahiptir.⁵⁰

Küreselleşme süreci, zaten büyümekte olan Kuzey-Güney ayrımını daha da genişletmiş ve bu asimetride uluslararası hukuk, eşitsiz yapıları meşrulaştırmak için yardımcı bir rol üstlenmiştir.⁵¹ Uluslararası hukuk ayrıca halihazırda kırılgan olan siyasi ve ekonomik temelleri, Birinci Dünya'nın yarattığı uluslararası normlar ve egemen olduğu uluslararası finans enstitüleri ile daha da zayıflatmaktadır.⁵² Uluslararası hukuk ayrıca Üçüncü Dünya devletlerini -bundan nadiren bir yarar görseler de- uluslararası mülkiyet haklarına ilişkin yasal önlemlere saygı göstermeye zorlamaktadır.⁵³ Diğer bir ifadeyle uluslararası hukuk, zenginlerin daha fazla zenginleştiği ve yoksulların da daha fazla yoksullaştığı statükonun yorulmaz bir koruyucusudur.

Hülasa, TWAIL'e göre modern uluslararası hukuk Birinci Dünya'nın Üçüncü Dünya üzerindeki hegemonyasını sürdürmesinin kullanışlı bir aracı olmuştur. "[TWAIL literatürünün ortak] kaygısı, geleneksel olarak 'uluslararası hukukun diğerleri' olarak konumlandırılmış olan yerleri ve kişileri uluslararası hukukun işleyişine uyumlu hale getirmektir."⁵⁴ TWAIL'in bu çabasına karşın, uluslararası göç hukuku insanların, malların ve hizmetlerin artan dolaşım hızının kısıtlanmaması temelinde işleyen mevcut küreselleşme çağında aşağıda açıklanan nedenlerle anakronik kalmaktadır.

II. ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKUNU TWAIL ÜZERİNDEN ANLAMAK

Göçle ilgili hemen her Türkçe yayında bulunabilecek olan 'insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu' ifadesi,⁵⁵ aslında bir klişe haline gelmekle eleştiri konusu olsa da TWAIL açısından önemli bir odak noktasıdır. Göç, binlerce yıl geriye gidildiğinde dahi incelenebilecek olsaydı, insanların en doğal refleksi ve gereksinimi olarak gözlemlenebilirdi. En temelde bir hayatta kalma dürtüsü olarak ortaya çıkan göç, yemek, barınma, kendini koruma ihtiyaçları dahilinde insanlığın devamını sağlayan en temel davranış biçimidir ve tarih boyunca doğal yasalar tarafından enformel bir düzene tabi olmuştur. 20. yüzyıl sonrasında yaşanan gelişmeler ise, bu düzenin değişimine en otoriter ve tek taraflı müdahalelerin yaşandığı dönem olarak ortaya çıkmıştır.

Bu anlamda TWAIL açısından uluslararası göç hukukunun neden eleştiri konusu olduğuna dair bir fikir edinmek zor olmayacaktır. Kuzey, "insanlık tarihi kadar eski olan" göç, yer değiştirme ve seyahat etme fiilleri karşısında kendi koruyucu duvarını örerek, 20.

⁵⁰ Anghie (2006), s. 749.

⁵¹ Chimni (2006), s. 3.

⁵² Ibid. s.3; Anghie (2006), s. 749.

⁵³ Chimni (2006), s.8; Chimni (2012), s. 29.

⁵⁴ Eslava/Pahuja (2011), s. 104.

⁵⁵ Bu konuda birkaç örnek için bkz. Yılmaz, Recep: "Göçmen Bir Yönetmenin Objektifinden Sıla Olgusu: Fatih Akın Sineması Üzerine Bağlamsal Bir İnceleme", Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2012, ss. 1-11, s. 103; Arı, Bülent/Türkan, H. Kürşat: "Karacaoğlan'da Göç", Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, Cilt:39, Sayı:39, 2018, ss. 30-45, s. 30, 32; Özcan, E. Deniz Ela (2016) "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", İş ve Hayat, Cilt:2, Sayı:4, s. 183, 185; Görgün, Melih: "Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:Özel Sayı, 2017, ss. 1317-1327, s. 1317; Erol, Murat/Ersever, Oya G: "Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale", KHO Bilim Dergisi, Cilt:24, Sayı:1, 2014, ss. 47-68, s. 47.

yüzyılda mevcut tahakküm araçlarına bir yenisini daha eklemiştir. Chimni'nin de vurguladığı gibi Kuzey, yaptığı düzenlemelerle Güney'den yönelen göç akınlara karşı, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir duvar örerek,⁵⁶ kavramsal kökeni 17. yüzyıla dayanan mültecilik ve iltica kurumlarına zarar vermiştir.⁵⁷ Bu yönüyle aşağıda incelenecek olan uluslararası göç hukuku, Mutua'nın ifadesiyle “gayri meşru” olan uluslararası hukukun⁵⁸ bir diğer uzantısıdır.

Uluslararası göç hukuku, uluslararası hukukun tahakküm alanının BM ve AB gibi uluslararası kurumlar ve bunların dayatmacı sözleşmeleri ile genişletilmesinin somut bir örneğini oluşturmaktadır. Bu anlamda uluslararası göç hukuku, Kuzey'in Güney üzerindeki hegemonyasını meşrulaştırmasının bir diğer aracı olması sebebiyle TWAIL perspektifinden tekrar değerlendirilmesi gereken bir alandır.⁵⁹ Yahudi Soykırımı gibi olaylar sonrasında bir refleks olarak ortaya çıkan kapsamlı uluslararası hukuk belgeleri bulunmasına rağmen, zorla yerinden edilmiş milyonlarca insanın varlığı dahi tarih boyunca neredeyse hiçbir zaman gerçek anlamda kapsayıcı ve proaktif uluslararası göç düzenlemelerine sebep olamamıştır.⁶⁰ Zira bu düzenlemeler, büyük göç olayları ile mücadele aracı olarak kurgulanmıştır. Örneğin, aşağıda da ele alınan 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan geniş çaplı mülteci hareketlerine yönelik bir önlem ve çözüm olarak dizayn edilmiştir.

Dahası uluslararası göç hukuku, ülkelerin ırkçı göç politikalarına kaynaklık etmesi ve son yıllarda “göçün güvenikleştirilmesi” gibi kavramlarla tekrar ayrımcı ve yabancı karşıtı bir aygıt haline gelmesi yönüyle de TWAIL tarafından eleştirilmektedir.⁶¹ Göç yönetiminin günümüzde güvenlik teması üzerine oturtulması ve bunun etrafında şekillendiriliyor olması,⁶² Kuzey'in göçü bir tehdit olarak lanse etmesinin somut sonucu olarak insanlığın karşısına çıkmaktadır. Artık göç yönetimi anlayışı, Lee tarafından kavramsallaştırılan itme-çekme faktörleri bağlamında,⁶³ odak noktasını kaynak ülkelerdeki itici faktörleri ortadan kaldırmaktan çok, varış ülkelerindeki çekici faktörleri kısıtlayıcı şekilde göçmenler ve

⁵⁶ **Chimni** (1998), s.350–374; **Chimni** (2006), s. 26.

⁵⁷ Mülteci terimi ilk olarak Fransa'da 17. Yüzyılda sürgüne gönderilen Protestanları (Kalvinist/Huguenotlar) ifade etmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda mülteci terimi o günkü anlamında ülkesindeki zulümden kaçmış insanlara yardım etmeyi ve onları koruma altına almayı ifade etmektedir (**Mathieu**, Jean-Luc: *Migrants et réfugiés*, Presses Universitaires De France, 1911 s. 11'den aktaran **Yardım**, Müşerref: “Göçmen Algısından Mülteci Fobyasına: Avrupa Tecrübesi”, *Sosyoloji Divanı*, Cilt:6, Sayı:3, ss. 129-147, s. 135). Yaklaşık 100 yıl sonra ise, bu terim İngiliz dilinde Fransa'dan İngiltere'ye kaçmış olan Kalvinistler için kullanılmıştır (**Robert**, Paul: *Le Petit Robert*, Societe du Nouveau Littre 1978, s. 1641 ve **Oxford**: *Oxford English Dictionary*, OUP 1971, s. 2648'den aktaran **Zolberg**, Aristide R./**Suhrke**, Astri/**Aguayo**, Sergio: *Escape From Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*, OUP, 1989, s. 5.

⁵⁸ **Mutua** (2000), s. 31.

⁵⁹ **Mutua** (2000), s. 34.

⁶⁰ **Woldemariam/Maguire/von Meding** (2019), ss. 255-256.

⁶¹ **Choudhury**, Cyra A.: “Reflections on the Christchurch Massacre: Incorporating a Critique of Islamophobia and TWAIL”, *TWAIL: Reflections*, Cilt:9, 2019, ss.1-10, s. 10.

⁶² **Smith**, Adrian A.: “Migration, Development and Security within Racialised Global Capitalism: Refusing the Balance Game”, *Third World Quarterly*, Cilt:3, Sayı:11, 2016, ss. 2119-2138, s. 2119.

⁶³ **Lee**, Everett S.: “A Theory of Migration”, *Demography*, Cilt: 3, Sayı:1, 1966, ss. 47-57, s. 47. Lee tarafından ifade edilen itme-çekme faktörleri, göçe sebep olan motivasyonlar ile göçü başlatmaya yönelik dinamikleri açıklamaya çalışmaktadır (**Kunz**, Egon F.: “The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement”, *The International Migration Review*, Cilt:7, Sayı:2, 1973, ss. 125-146, s. 131).

mülteciler için engeller, olumsuz yaşam şartları ve düşük refah düzenlemelerine kaymaktadır.⁶⁴

TWAIL literatürü en çok zorla yerinden edilme ve iltica gibi konulara odaklanmıştır.⁶⁵ AB'nin ana düşüncesi olan Avrupa Kalesi örneğinde olduğu gibi, Kuzey ülkeleri kendilerini bir kale misali saran sınırlar, uluslararası sözleşmeler ve vize uygulamaları⁶⁶ benzeri yasal düzenlemelerle dışa kapalı ve seçkin hale gelmiştir. Bu dışlayıcılığın en belirgin göstergesi de küreselleşen dünyada mal ve hizmetlerin artan dolaşım hızına karşın insanların fiziken dolaşım hızının aynı oranda artmamasıdır.⁶⁷ Bu yönüyle Avrupa Kalesi düşüncesi, küreselleşen dünya ekonomisinde mallar ve hizmetlerin ulus ötesi dolaşımına ayak uyduramamaktadır. Nitekim Jünemann, Fromm ve Scherer'in de ifade ettiği gibi, "yasal engellemeler ve tel örgülerle çevrili bir Avrupa Kalesi inşa etmek [...] küreselleşen dünyada anakronik olmaktadır."⁶⁸

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Donald Trump ve Cumhuriyetçi Parti tarafından savunulan ve sahiplenilen Meksika sınır duvarı, Türkiye-Suriye sınırında inşaatı tamamlanmış olan güvenli duvar, ABD'de geçtiğimiz yıl gündeme gelen Müslüman ve bazı diğer toplulukların göçmenlik hakkının Başkanlık Kararnamesi ile kısıtlanması ve Avrupa'nın sınırlarını Suriyelilere kapatması olayları, ülkelerin sözde uluslararası ancak özünde Birinci Dünya ülkeleri arasında işlevsel olan hukuki belgelere dayanarak kendilerini dışarıya kapatmalarına güncel örnekler olarak alınmalıdır. Aksi görüşler olsa da,⁶⁹ Andrew W. Neal'ın ifade ettiği gibi 11 Eylül saldırılarıyla gündeme gelen "göçün güvenlikleştirilmesi" şeklindeki göç yönetimi modeli, AB ve diğer gelişmiş ülkelerin göç konusunda daha esnek ve insani bir bakış açısından, korumacı, tedbirli ve göçmenleri potansiyel olarak

⁶⁴ Pratikteki bu uygulamanın aksini savunan, yani zorunlu göçün önüne geçilmesi için kırılğan durumda olan göç veren ülkelerdeki kırılğanlıkların azaltılması yönünde politikalar uygulanmasını ifade eden akademik çalışmalar ve görüşler mevcuttur. Bunların en bilineni için bkz. **Betts, Alexander/Collier, Paul**: *Refugee: Transforming a Broken Refugee System*, Penguin, London (2017). Ayrıca göçü kaynak ülkede durdurmanın Avrupa ülkelerinin ekonomilerine daha ciddi zararlar verdiğini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Daha fazla bilgi için bkz. **Appiagyei-Atua, Kwadwo**: "Ethical Dimensions of Third-World Approaches to International Law (TWAIL): A Critical Review", *African Journal of Legal Studies*, Cilt:8, Sayı:3-4, 2015, ss. 209-235, s. 233.

⁶⁵ **Woldemariam/Maguire/von Meding** (2019); **Chimni** (1998).

⁶⁶ Ülkelerin vize uygulamaları, bu çalışmanın konusu olmamakla birlikte, TWAIL açısından incelenebilecek bir diğer mesele olarak not edilmelidir. Ülkelerin pasaportlarının vize muafiyetleri üzerinden yapılan çalışmalarda görülebileceği gibi, küresel kuzey ülkeleri ve gelişmiş ülkelerin pasaportları ayrıcalıklı bir konumda kalırken, Üçüncü Dünya ülkeleri üzerinde uygulanan vize kısıtlamaları seyahat ve dolaşım konusunda zaten ekonomik olarak dezavantajlı olan halkların önünde bir de hukukun kısıtlayıcı/zorlayıcı bir engel olarak çıkmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. **Altundal, Uğur/Zarpli, Ömer**: *Global Citizenship Review*, "Trends in Travel Freedom: The Effect of Travel Freedom on Economic Growth and Democracy", 07.01.2019, İnternet Kaynak: <https://globecit.com/trends-in-travel-freedom-the-effect-of-travel-freedom-on-economic-growth-and-democracy-2/> Erişim Tarihi: 20.08.2020.

⁶⁷ **Chimni** (2012), s. 31.

⁶⁸ **Jünemann, Annette/Fromm, Nicolas/Scherer, Nikolas**: "The Kaleidoscope of Migration: Theoretical Perspectives and Conceptual Considerations": in (ed. Jünemann, Annette/Fromm, Nicolas/Scherer, Nikolas), *Fortress Europe? Challenges and Failures of Migration and Asylum Policies*, SpringerVS, Wiesbaden 2017, ss. 1-7, s. 1.

⁶⁹ AB ve göçün güvenlikleştirilmesi konusunda eleştirel bir makale için bkz. **Boswell, Christina**: "Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization", *Journal of Common Market Studies*, Cilt:45, Sayı:3, 2007, ss. 589-610, s. 589.

kriminalize eden bir bakış açısına evrilmesine yol açmıştır.⁷⁰ Bu bakış açısı, söylemsel olarak Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri tarafından tehdit altında olma ve teröre karşı başlattıkları savaşın göçe karşı da yürütüleceğini ifade etme noktasına gitmiştir.⁷¹ 15 Mart 2019'da Yeni Zelanda'da yaşanan Christchurch silahlı katliamı sonrasında da Kuzey ülkelerinin güvenikleştirme adı altında belirli ırktan insanlar ile etnik ve dini toplulukları tehdit olarak algılama ve algılatma yönündeki çabalarının, bu grupların göçünü engelleyecek baskıcı düzenlemelere yol açtığı da gündeme gelmiştir.⁷²

Gelişmiş ülkeler, yıllar boyunca yerli halklara ait toprakları göç dalgaları ile işgal ve ilhak ederek kendi egemenlikleri altına almış, bu topraklardaki tüm değerleri sömürmüş ve yerel halklara kan ve ıstıraptan öte bir kazanım bırakmamıştır. Bugünkü güçlerini ancak bu sömürüye borçlu olan gelişmiş ülkelerin, şimdi kendi düzenlerine yönelik gördükleri en ufak göç tehdidinde göçün güvenikleştirilmesi gerektiğini öne sürmesi ve buna kaynaklık edecek uluslararası hukuk belgeleri düzenlemesi, TWAIL'in meseleye ne kadar anlamlı bir noktadan baktığını göstermektedir.

Uluslararası göç hukuku, ülkeler özelinde bulunan, belirli bölgeleri kapsayan veya belirli bir duruma odaklanan düzenlemeler hariç bırakıldığında üç temel dokumana dayanmaktadır: İnsan Hakları Evrensel Beyanname (1948),⁷³ Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951) ve Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol (1967). Çalışmanın bu bölümü, uluslararası göç hukukunun üç temel sac ayağını oluşturan bu düzenlemeleri TWAIL üzerinden okumakta ve değerlendirmesini yapmaktadır. Dolayısıyla bu bölüm, uluslararası göç hukukunun temel belgelerinde Avrupa merkezci ve Üçüncü Dünya'yı ötekileştiren yönleri ortaya koyacaktır.

A. İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

Çeşitli açılardan sosyal hareketlilik,⁷⁴ kolektif hareket⁷⁵ veya yerleşim yeri değişikliği⁷⁶ gibi tanımlamalarla açıklanabilecek göç olgusunun⁷⁷ akademik literatürde incelenmeye

⁷⁰ Neal, bu makalesinde FRONTEX'in güvenikleştirme uygulamalarının bir sonucu olmadığını tartışırken, 11 Eylül saldırıları sonrasında AB ülkeleri içerisinde güvenikleştirme, göçü ve göçmenleri kriminalize etme ve terörle ilişkilendirme gibi uygulamaların olduğundan bahsetmektedir. **Neal**, Andrew W.: "Securitization and Risk at the EU Border: The Origins of FRONTEX", *Journal of Common Market Studies*, Cilt:47, Sayı:2, 2009, ss. 333-356, s. 338; **Archer**, Toby: "Welcome to the Umma: The British State and its Muslim Citizens Since 9/11" *Cooperation and Conflict*, Cilt:44, Sayı:3, 2009, ss. 329-347, s. 334; **Ajala**, Imene: "Muslims in France and Great Britain: Issues of Securitization, Identities and Loyalties Post 9/11", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt:34, Sayı:2, 2014, ss. 123-133, s. 132-133.

⁷¹ **Akçapar Köşer**, Şebnem "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu": in (ed. İhlamur-Öner, S. Gülfer/Şirin Öner, N. Aslı), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 3. Baskı, İletişim, İstanbul 2016, s. 565-567.

⁷² **Choudhury** (2019), s. 9.

⁷³ **The Universal Declaration of Human Rights (UDHR)**, UN General Assembly Resolution 217 A, Paris 10 December 1948.

⁷⁴ **Çağlayan**, Savaş: "Suriye Savaşı ve Suriyeli Göçmenler: Teorik ve Kavramsal Anlama Çabası", *Sosyoloji Divanı*, Cilt:3, Sayı:6, 2015, ss. 193-209, s. 193.

⁷⁵ **Castles**, Stephen/**Miller**, Mark J.: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 2. Baskı, Macmillan, New York 1998, s. 19.

⁷⁶ **Öberg**, Sture: *Spatial and Economic Factors in Future South-North Migration*: in (ed. Lutz, Wolfgang) *The Future Population of the World: What Can We Assume Today*, Earthscan, London 1994, ss. 336-358, s.336-337; **Lee** (1966), s. 49.

başlanması ancak 18. yüzyılda olabilmektedir.⁷⁸ Öberg'in aktardığı şekliyle, Kryger'in 1764 yılında yaptığı uluslararası göç üzerinde otoritelerin etkisini inceleyen ve göçün sebeplerini araştıran çalışması bu anlamda bilinen ilk çalışmalardandır.⁷⁹ Henüz göç, göçmen, mülteci ve iltica gibi kurumların haklarını ve yükümlülüklerini tanımlayacak bir yasal düzenleme oluşmamışken, 1885 yılında E. G. Ravenstein tarafından yazılan "The Laws of Migration"⁸⁰ isimli çalışma ise adının da vurguladığı şekilde "göçün evrensel normlarını belirlemeye çalışması"⁸¹ sebebiyle alanda bilinen önemli çalışmalardandır.⁸²

Uluslararası göç hukukunun temelleri ise, bilinen ve genel kabul gören şekli ile 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Beyannamesi (İHEB)'nde atılmıştır. Bu belge, göç ile ilgili çok dar bir pencereden sadece zorunlu göç ve yerinden edilme kavramlarıyla ilişkilendirilebilecek bir içeriğe sahip olsa da daha sonraki uluslararası hukuk düzenlemelelerine zemin hazırlayacak bir bakış açısı sunduğu değerlendirilebilir.

BM Genel Kurulu'nda kabul edilen İHEB, önsözünde "İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima göz önünde tutarak [...] bütün halklar ve milletler için ulaşılacak ortak ideal olarak işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni ilan eder"⁸³ diyerek beyannamenin kapsayıcılığı, ayırım gözetmemesi ve eşit uygulanırlığını vurgulamaktadır. Bu başlangıçla İHEB, 14'üncü maddesinde "Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır" diyerek de Kuzey tarafından ilerleyen yıllarda uluslararası göç hukukuna temel dayanak alınan fikri ortaya koymuştur.

Buraya kadarki ifadesiyle İHEB'in eşitlikçi, küresel ve dayatmacı/hegemonyacı olmayan bir perspektifle uluslararası göç ve sığınmaya baktığı ileri sürülebilir. Ancak TWAIL üzerinden bunun aksine bir iddia, 14'üncü maddenin ikinci fıkrasına dayanılarak yapılabilecektir: "Gerçekten siyasi nitelik taşımayan suçlardan kaynaklanan ya da [BM]'nin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden kaynaklanan kovuşturma durumunda, bu hak ileri sürülemez." Kuzey, böylelikle zulümden kaçma hakkını tanımladıktan sonra, hakkın kullanımını kendi tarafından tanımlı yapılacak sebeplere ve şartlara bağlamaktadır. Dünyanın genelinde, Üçüncü Dünya ülkeleri düşünüldüğünde siyasi ve siyasi olmayan sebeplerle ülkelerinde zulüm ve baskı gören ve hayatları tehlike altında bulunan insanların ne kadarının Kuzey'de ne kadarının Üçüncü Dünya ülkelerinde bulunduğu, bu şartın gelişmiş ülkelerin kendi ürettikleri sözde uluslararası, eşitlikçi ve adil bir düzenleme ile kendilerini nasıl koruma altında tutmak istediklerine bir gösterge olmaktadır. Dünya üzerinde 2019 sonu itibarıyla bulunan 79.5 milyon zorla yerinden edilmiş kişinin 26 milyonunu mülteciler, 4.2 milyonunu sığınmacılar ve 3.6 milyonunu vatanlarından edilmiş Venezuelalılar oluşturmaktadır. Dahası,

⁷⁷ Bu konuda göç (migration) kavramı yerine hareketlilik (mobility) kavramını tartışmaya açan bir çalışma için bkz. **Sirkeci**, İbrahim/**Cohen**, Jeffrey H., Cities of Migration, "Not Migrants and Immigration, but Mobility and Movement", Cities of Migration, 31.07.2013 İnternet Kaynak: http://citiesofmigration.ca/ezone_stories/not-migrants-and-immigration-but-mobility-and-movement/, Erişim Tarihi: 25.07.2020.

⁷⁸ **Öberg** (1994), s. 365.

⁷⁹ *Ibid.* s. 365.

⁸⁰ **Ravenstein**, Ernst Georg: "The Laws of Migration", Journal of the Statistical Society of London, Cilt:48, Sayı:2, 1885, ss. 167-235, s. 167.

⁸¹ **Dil**, Kemal: "Göç Olgusuna Göçmenlerin Deneyimleri Üzerinden Bakmak", İdealkent, Cilt:6, Sayı:15, 2015, ss. 149-171, s. 151.

⁸² **Deniz**, A. Çağlar/**Ekinci**, Yusuf/**Hülür**, A. Banu: Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 19.

⁸³ **The Universal Declaration of Human Rights (UDHR)**

79.5 milyon zorla yerinden edilmiş kişinin yüzde sekseni gıda güvenliği bulunmayan ve yetersiz beslenme gibi temel insan hakkı yoksunluğunun bulunduğu ülkelerden gelmekteyken, bu insanların yüzde seksen beşi gelişmekte olan ülkelerde (gelişmiş ülkelerde değil) geçici veya uzun süreli “misafir” edilmektedir.⁸⁴

TWAIL açısından İHEB'e yönelik bir eleştiri ise, İHEB'in emperyalist ve kolonyal bir bakış açısıyla oluşturularak, özgürlük ve hak kavramlarının Kuzey tarafından sınırlandırılmasının görünür bir belgesi olduğudur.⁸⁵ Buna göre Beyanname, emperyalist uluslararası hukuk düzeninin bir parçasıdır ve Beyanname'nin hazırlayıcıları Üçüncü Dünya'nın kendi kaderlerini tayin etme hakkını umursamamaktadır. Dahası Beyanname'nin kendisi, “ırkçı kapitalizmin” etkisinde bir küresel özgürlük algısı oluşturmaya çalışmakta ve bireylerin özgürlük ve hak algısını da bu doğrultuda şekillendirmekte, yani kısıtlamaktadır.⁸⁶

Ayrıca, Beyanname'nin ortaya çıkışının, savaşçı kazanan devletlerin “uluslararası alanda yeni bir diplomatik düzen oluşturmak” saikine dayandığı ve bu süreçte özellikle savaş sonrasında milyonlarca kişinin yerinden edilmiş olmasından kaynaklanan “zorunlu nüfus hareketlerinin açtığı sorunları çözmeye çalışmak” olduğu da ifade edilmektedir.⁸⁷ Bu bağlamda uluslararası göç hukukuna kaynaklık eden İHEB'in, bir bütün olarak değerlendirildiğinde TWAIL ile tamamen bağdaştığını söylemek mümkün olmayacaktır.

B. MÜLTECİLERİN HUKUKİ DURUMUNA DAİR SÖZLEŞME (1951) VE MÜLTECİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN 1967 PROTOKOLÜ

1948'de imzalanan İHEB'de tanınan sığınma hakkının uygulanması ve düzenlenmesi gerekliliğine inanan Kuzey ülkeleri, küresel düzene ‘armağan’ ettikleri bu hakkın yine kendi denetim ve kontrollerinde olacak bir uluslararası kurum aracılığıyla kullanılmasına yönelik olarak, 1950 yılında BM Genel Kurulu vasıtasıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) kurulmasını sağlamışlardır.⁸⁸ İlk başta yalnızca üç yıl için görev yapması planlanan bu kurumun gelecekteki göç akınları karşısında kontrol sağlamaya yönelik olarak BM ve AB için eşi bulunmayacak bir aygıt olacağı zamanla anlaşılmış olacak ki halen varlığını ve göç yönetim sistemi üzerindeki egemenliğini devam ettirmektedir. BMMYK'nın göç ve mültecilik sistemi içerisinde yürüteceği görevler için hukuki zemini oluşturabilmek adına ise, İHEB'den daha kapsamlı bir düzenleme gerekmektedir. Bu düzenleme, “mülteci hukukunun anayasası” olarak bilinen, bugün hala yürürlükte olan ve ilk defa hukuken mülteci tanımını yapan ve mültecileri tanıyan⁸⁹ 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'dir.⁹⁰

⁸⁴ **United Nations High Commissioner for Refugees:** “Figures at Glance”, İnternet Kaynak: www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, Erişim Tarihi: 25.08.2020.

⁸⁵ **Shah, Jeena:** “UDHR: Our North Star for Global Social Justice or an Imperial and Settler-Colonial Tool to Limit our Conception of Freedom?”, *Pace International Law Review*, Cilt:31, Sayı:2, 2019, ss. 569-576, s. 569.

⁸⁶ **Jeena** (2019), s. 571.

⁸⁷ **Hazan, Jacob Ceki:** “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler”: in (ed. İhlamur-Öner, S. Gülfer/Şirin Öner, N. Aslı), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, ss. 183-198, s. 186-87.

⁸⁸ **Hazan** (2016), s. 187.

⁸⁹ **Ateş, Selahattin:** “Türkiye ve Mülteciler” in (ed. Çelebi, Özlen/Özçürümez, Saime/Türkay, Şirin), *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, BMMYK Yayınları, Ankara 2011 s. 310.

⁹⁰ Sözleşme, 14 Aralık 1950 tarihli BM Genel Kurulu toplantısında kabul edilmiş, 28 Temmuz 1951'de Cenevre'de imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme 19 ülke

Sözleşmenin meşhur 1'inci maddesinin (A) fıkrasında mülteci statüsü için "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır" denilerek, mülteci tanımlaması hukuken yapılmıştır.

Sözleşmenin bu maddesinden yola çıkıldığında ilk göze çarpan husus mülteci tanımındaki milattır. Sözleşme, imzaya açıldığı 1951 tarihinden sonraki durumları kapsayacak bir mülteci tanımı yapmaktan çekinmiştir. Bu çekince, yukarıda daha önce bahsedildiği şekliyle göç ve mülteciliğe yönelik Kuzey tarafından yapılan düzenlemelerin asıl amacının İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan ve kendileri için tehdit olarak algıladıkları nüfus hareketlerinin önlenmesi, kontrol edilmesi ve düzenleme altına alınmasından kaynaklandığı fikri⁹¹ düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. Dahası, aynı sözleşmenin aynı maddesinin (B) fıkrasında mülteci tanımına ilişkin zaman kısıtına bir de coğrafi kısıt eklenmiş, imzacı ülkelere mültecilik tanımını "Avrupa'da meydana gelen olaylar" sonucunda statü talep eden kişilere veya "Avrupa'da ve başka bir yerde meydana gelen olaylar" sonucunda statü talep eden kişilere uygulamak üzere seçimlik bir hak tanımıştır.⁹²

Evrensel bir iyiye ulaşma ve küresel bir sığınma hakkı tanımlamayı amaç edinmiş gözükse de bu düzenlemenin mültecilik tanımı ve dolayısıyla hakkı için ortaya koyduğu zaman ve coğrafi kısıtlamalar, TWAIL perspektifinden bakıldığında uluslararası göç hukukunun Avrupa merkezci ve Üçüncü Dünya'yı göz ardı edici karakterini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, tam da buna kanıt olacak şekilde bazı bölgesel örgütler kendi mülteci tanımlarını yapmak yoluna gitmiştir.⁹³ Afrika Birliği ülkeleri tarafından bu düzenlemenin kendi bölgeleri için yeterli ve anlamlı olmadığı gerekçesiyle Afrika Sözleşmesi⁹⁴ hazırlanarak, bölgesel dinamikler ve gerçekler çerçevesinde bir mülteci tanımı ve düzenlemesi getirilmiştir. Ancak yine de bu sözleşme, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünü tanıdığını ifade etmeden geçmemiştir. Benzer şekilde 1984'de Orta Amerika'daki Mültecileri Uluslararası Koruma Kolokiyumu tarafından imzalanan Cartagena Mülteciler Bildirisi de BMMYK ve 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolünü tanıdığını ifade etmekle birlikte, kendi mülteci tanımını yapmıştır.⁹⁵

tarafından imzalanmış, 146 ülke ise sözleşmeye taraf olmuştur. Türkiye'nin bu sözleşmeye ilişkin tutumu ve süreci ilerleyen bölümde değerlendirilecektir. **Convention Relating to the Status of Refugees**, United Nations General Assembly Resolution 429 (V) of 14 December 1950. RG. 05.09.1961-10898.

⁹¹ Hazan (2016), s. 186-187.

⁹² **Kamu Denetçiliği Kurumu**, "Türkiye'deki Suriyeliler Özel Raporu", 2018 İnternet Kaynak: https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2020, s. 70

⁹³ Ibid. s.188.

⁹⁴ **Organization of African Unity (OAU)**, Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa ("OAU Convention"), 1001 U.N.T.S. 45, art. I, İnternet Kaynak: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36018.html> Erişim Tarihi: 18.07.2020. Bu sözleşme, Etiyopya'da 10 Eylül 1969'da imzalanmış ve 20 Haziran 1974'te yürürlüğe girmiştir.

⁹⁵ **Regional Refugee Instruments & Related, Cartagena Declaration on Refugees, Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama**, art. III, İnternet Kaynak: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36ec.html> Erişim Tarihi: 18.07.2020. Bu sözleşme 20 Kasım 1984'te yürürlüğe girmiştir.

1967 Protokolü ise⁹⁶, nihayet mülteci tanımındaki zaman ve coğrafi kısıtı ortadan kaldırmak üzere ülkelerin imzasına açılmış, ancak seçimlik bir hak olarak imzacı ülkelerin takdirine bırakılmıştır. Böylelikle mülteci tanımı, ülkelerinden silahlı bir kargaşa hali veya zulümden kaçan ve kendi ülkesine dönemeyecek olan/dönemeyen veya kendi rızası dışında başka bir ülkeye sürülen kişileri kapsayacak şekilde genişlemiştir.⁹⁷ Ancak bugün halen 1967 Protokolü'ne çekince koyarak, mülteci tanımlamasındaki coğrafi kısıtlamayı devam ettiren dört ülke bulunmaktadır: Kongo, Monako, Madagaskar ve Türkiye.⁹⁸

İlerleyen yıllarda yapılan düzenlemeler ve kurumsallaşmalara rağmen, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan göç rejimindeki kurumsallaşma ve uluslararası hukuk normları üretme çabasının sonucu olan⁹⁹ 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, halen mülteci rejiminde küresel anlamda kabul edilen en geçerli belgeler olma özelliğini korumakta, ancak mevcut kısıtlamalar ve limitlerden kurtulamamaktadır.¹⁰⁰

III. TÜRKİYE'NİN GÖÇ HUKUKU ÜÇÜNCÜ DÜNYACI MIDIR?

Türkiye coğrafyasının büyük bir kısmını oluşturan Anadolu, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunun öncesi, sonrası ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra da dahil olmak üzere tarihin her evresinde göçlere konu olmuştur. Bu durum tarih boyunca Anadolu'nun göçler için bir varış noktası veya geçiş güzergahı olmasıyla ortaya çıkmıştır.¹⁰¹ Bu sebeple de göç çalışmaları açısından Türkiye ve Osmanlı tarihi “göçler tarihi” olarak adlandırılmaktadır.¹⁰² Osmanlı'nın çöküşü, dağılma süreci ve Birinci Dünya Savaşı, Türkiye'yi kuruluş yıllarından itibaren göç dalgaları açısından etkilemiştir.¹⁰³ Bu bağlamda, Türkiye'nin göç hukuku tarihçesinin de erken cumhuriyet dönemi olan 1930'lara dayanmasının arkasındaki hikâyeyi anlamak güç olmayacaktır. Yüzyıllar boyu göçler güzergahında ve hedefinde olan bu coğrafyada yeni kurulan bir cumhuriyetin kısa vadedeki faaliyetlerinden

⁹⁶ **Protocol Relating to the Status of Refugees**, United Nations General Assembly resolution 2198 (XXI) of 16 December 1967. RG. 05.08.1968-12968.

⁹⁷ **Edwards**, Adrian: “UNHCR Viewpoint: Refugee Or Migrant – Which Is Right?”, UNHCR, İnternet Kaynak: <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> Erişim Tarihi: 05.08.2020; **Kunz** (1973), s.130; **Turton**, David: UNHCR, “Refugees, Forced Resettlers and “Other Forced Migrants”: Towards a Unitary Study of Forced Migration”, Working Paper No. 94, 2003, s.2. İnternet Kaynak: <https://www.unhcr.org/research/working/3f818a4d4/refugees-forced-resettlers-other-forced-migrants-towards-unitary-study.html> Erişim Tarihi: 18.07.2020.

⁹⁸ **Kamu Denetçiliği Kurumu** (2018), s. 71.

⁹⁹ **Ihlamur-Öner, S. Gülfer**: “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru”: in (ed. Ihlamur-Öner, S. Gülfer/Şirin Öner, N. Aslı), Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar, 3. Baskı, İletişim, 2016, s. 578.

¹⁰⁰ **Woldemariam/Maguire/von Meding** (2019), s.256.

¹⁰¹ **Erdoğan, M. Murat/Kaya, Ayhan**: Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015

¹⁰² **Gökçen, Sinan**: “Anadolu ve Balkanlar'a Romanların Göçü”: in (ed. Erdoğan, M. Murat/Kaya, Ayhan), Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s.37.

¹⁰³ Bu yıllarda görülen bazı göç dalgalarına 1926 Yunanistan-Türkiye Nüfus Mübadelesi, 1930'larda Romanya-Bulgaristan-Türkiye arası Nüfus Mübadelesi, 1950'lerde Yugoslavya'dan gelen göç dalgası, 1990'larda Bosna, Kosova, Rodos ve Kuzey Irak'tan gelen göçler ve Azerbaycan, Afrika, Suriye'den yaşanan nüfus hareketleri örnek olarak verilebilir (**Erdoğan ve Kaya** (2015); **Karpat, Kemal**: “Önsöz”: in (ed. Erdoğan, M. Murat/Kaya, Ayhan), Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. xxxiii, xxxiv).

biri de göç hukukuna ilişkin yapılan düzenlemeler olmuştur. Ancak Türkiye'nin göç hukuku tarihindeki temel dönüm noktası 2000'lerdeki AB uyum süreçleri kapsamında gerçekleşmiştir.

A. TÜRKİYE'DE GÖÇ HUKUKUNUN KISA TARİHİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin göçe ilişkin ilk kanunu, 1934 tarihli İskân Kanunu'dur.¹⁰⁴ Bu düzenleme, göçmenler ve mülteciler hakkında bazı tanımlamalara ve şartlara yer vermekle birlikte, yine bu kişilere yönelik barınma, aynı yardım gibi kısa vadeli destek politikalarını içermektedir. Ancak bu düzenleme, dönemin şartlarının da göz önünde bulundurulmasıyla bugünkü anlamda modern ve sistematik bir göç yönetimi anlayışını ve kurumsallaşmasını içermemektedir. Bu sebeptendir ki Türkiye göç tarihinde 1994'e kadar olan dönem¹⁰⁵ "cehalet dönemi" olarak nitelendirilmektedir.¹⁰⁶

İskân Kanunu'nda öne çıkan bir düzenleme, göçmenlerin "muhacir" ve "mülteci" olarak etnik kökene dayalı bir şekilde sınıflandırılmasıdır. Muhacirler, Türk kültürüne bağlı ve Türk soyundan gelen, Türkiye'de yerleşme niyeti olan kişilerdir (m 3/1). Ancak bu kişilerin muhacir sayılabilmeleri için kanun tarafından anaerist, ajan, çingene veya sürgünde olmama şartları getirilmiştir (m 4). Buna karşılık mülteciler ise Türkiye'de yerleşme niyeti olmayan ancak bir zorunluluk sebebiyle geçici koruma arayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (m 3/2). Her ne kadar bu kanunda bir göç yönetimi modeli bulunmasa da mültecilere hükümet tarafından bir yıl süreyle ulaşım için maddi destek, gıda yardımı, tıbbi destek, yakacak desteği ve barınma yardımı sağlanması gibi politikalar içermektedir (m 15). Kanun, 2006'da kapsamlı bir değişikliğe uğramıştır.¹⁰⁷ Bu kapsamda kanunda muhacirler aynı tanım korunarak "göçmen" adı altında tanımlanmış, 1934'teki kanunda bulunan mülteci tanımı kaldırılmıştır. Bu anlamda 2006 yılında yürürlüğe giren yeni İskân Kanunu, muhacir ve mülteci kavramlarını eleyerek sadece göçmen kavramına yer vermiş, bunu da eski kanundaki tanımla aynı şekilde "Türk kültürüne bağlı ve Türk soyundan gelen" olarak etnik bir temelde yapmaya devam etmiştir (m 3/D).

1994 yılında ise, Körfez Savaşı sonrasındaki şartlardan dolayı Irak'tan Türkiye'ye başlamış olan sığınmacı akını Türkiye göç hukukunda yeni bir düzenlemeye ihtiyaç doğurmuştur.¹⁰⁸ Bu belge, mülteci ve sığınmacı akınlarına yönelik düzenli bir sistem öneren ilk Türk göç hukuku dokümanıdır. Kısa adıyla İltica ve Mülteci Yönetmeliği¹⁰⁹ olarak bilinen bu düzenleme sayesinde ilk defa Avrupa dışından gelen sığınmacıların geçici korunması, iltica süreçleri ve aşamaları ile bu süreçteki aktörler tanımlanmıştır. Bu dokümanda "sığınmacı", 1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı üzerinden ve coğrafi kısıt bulunmadan yapıl-

¹⁰⁴ **İskân Kanunu**, Kanun Numarası: 2510, Kabul Tarihi: 14.06.1934, RG 21.06.1934/2733.

¹⁰⁵ Aşağıda değinileceği üzere 1994 tarihi, Türkiye'de ikinci göç düzenlemesinin yürürlüğe girdiği tarihtir. Bu düzenleme "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"tir.

¹⁰⁶ **İçduygu**, Ahmet/**Aksel**, Damla B.: Türkiye'de Düzensiz Göç, Uluslararası Göç Örgütü, Cenevre 2012, s. 40.

¹⁰⁷ **İskân Kanunu**, Kanun Numarası: 5543, Kabul Tarihi: 19.09.2006, RG 26.09.2006/26301.

¹⁰⁸ **İçduygu ve Aksel** (2012), s. 40.

¹⁰⁹ Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Kabul Tarihi: 14.09.1994, RG 30.11.1994/22127.

maktadır (m 3). Yönetmelik, iltica ve ikamet konularında temel aktör ve karar verici olarak Valilikler ve İçişleri Bakanlığı'nı işaret etmektedir (m 6). Bu şekilde 1994'e kadar Avrupa dışından gelenlerin sığınma taleplerinde temel aktör ve karar verici olan BMMYK'nın rolü, Valilikler ve İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir.¹¹⁰ Bu yönetmeliğe göre, toplu akınlar halinde ülkeye gelen mülteci ve sığınmacılar devletin gözetimi ve koruması altında olacaktırlar (m 1 ve 2). Ayrıca iltica talepleri veya ikamet izni talepleri karara bağlanana kadar kamplarda tutulacaklardır (m 9).

2000'lere kadar Türkiye'de göç hukuku düzenlemeleri bu temel iki belge etrafında ve nitelikli olmayan bir sistem etrafında şekillenmiştir. 2001 yılında AB uyum süreci kapsamında Türkiye göç hukukunda düzenlemeler yapılmaya başlandıysa da bu dönüşümün hukuki belgelere yansımaları neredeyse on beş yıl gibi bir süre almıştır.¹¹¹ 2011 yılında yapılan bir çalışmada o dönemki göç hukuku düzenlemeleri ile kurumsal yapıların kitlesel bir mülteci ve sığınmacı akınına hazır seviyede olmadığı vurgulanmıştır.¹¹²

Türkiye'nin göç politikaları ve stratejilerinin oluşturulmasında AB uyum sürecinin önemli bir yer tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki bu uyum süreciyle birlikte Avrupa Komisyonu tarafından 2001, 2003, 2006 ve 2008 yıllarında hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri'nin (KOB) tamamında göç hususunda vurgulamalar bulunmaktadır.¹¹³ Özellikle KOB'ların "Adalet, Özgürlük ve Güvenlik" başlıklı bölümlerinde ısrarlı bir şekilde Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımına koyduğu coğrafi çekince eleştirilmekte, ayrıca daha kapsamlı bir iltica hukukuna olan ihtiyaç vurgulanmaktadır.¹¹⁴ 2005 yılında kabul edilen İltica ve Göçe İlişkin Ulusal Eylem Planı'nda¹¹⁵ ulusal bir göç hukukuna ilişkin taslak metnin hazırlandığı ifade edilmişse de bu bahsedilen taslağın kanunlaşması ancak 2013 yılında olabilmıştır. 2013 yılında, Türkiye'nin artık göç konusunda bir geçiş ülkesi olmaktan ziyade hedef ülke haline gelmesi, modern, kapsamlı, insan haklarına saygılı ve kurumsal olarak sağlam bir göç sistemine ihtiyaç duyulması gibi sebeplerle¹¹⁶ 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)¹¹⁷ yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin göç hukukundaki en önemli düzenlemesi olarak nitelendirilebilecek bu düzenlemeyle, Türkiye göç hukuku ve göç yönetiminde yeni bir dönemin perdesi aralanmıştır.

¹¹⁰ **Biner**, Özge: Türkiye'de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık 'Van Uydu Şehir Örneği', Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 91.

¹¹¹ **Biner** (2016), s. 92.

¹¹² **Acer**, Yücel/**Kaya**, İbrahim/**Gümüş**, Mahir: "Türkiye İçin Yeni Bir İltica Stratejisi Üzerine Gözlemler" in (ed. Çelebi, Özlen/Özçürümez, Saime/Türkay, Şirin) İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika, BMMYK, Ankara 2011.

¹¹³ Bu belgelerin tam metinleri için bkz. **T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı**, "Katılım Ortaklığı Belgeleri", İnternet Kaynak: https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html Erişim Tarihi: 16.08.2020.

¹¹⁴ Bu coğrafi çekince sadece AB belgelerinde değil, birçok uluslararası belge ve akademik çalışmada da eleştirilmiştir. 2005 yılında kabul edilen "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" bu çekincenin 2012 yılında kaldırılacağı öngörülürse de bu durum asla gerçekleşmemiştir.

¹¹⁵ İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, 25 Mart 2005 tarihinde kabul edilmiştir. Belgenin tam metni için bkz. İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>Erişim Tarihi: 15.08.2020.

¹¹⁶ **T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, "Hakkımızda", İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda> Erişim Tarihi 17.08.2020.

¹¹⁷ **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 04.04.2013, RG 11.04.2013/28615.

B. KURUMSAL BİR GÖÇ YÖNETİM SİSTEMİNE DOĞRU: YUKK VE GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Uzak geçmişte Anadolu coğrafyasında yaşanmış tarihsel göçler ve 20. yüzyıl başlarındaki nüfus mübadeleleri dışında, yakın tarihe bakıldığında Türkiye aslında göç veren bir ülke olarak bilinmekteydi. Bunun en büyük sebebi ise 1961 Anayasası ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının temel bir hak olarak “ülkeden özgürce ayrılmaya ve seyahat etmeye” hakkını kazanmalarıydı.¹¹⁸ Bunu takiben 1960’lı ve 1970’li yıllarda Avrupa’ya ve özellikle Batı Almanya’ya yapılan işçi göçleri, Türkiye’nin dışa göçünü ivmelendiren fenomenler olmuştur.¹¹⁹ Ancak bunun aksine, 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’nin göç sistematığının değiştiğini söylemek mümkündür.¹²⁰ Bu sistematik değişikliği, özellikle Orta Doğu ülkelerinden doğrudan Türkiye’ye göç dalgaları olarak ortaya çıkmış veya Avrupa’ya yönelik göçlerin güzergahında olması sebebiyle Türkiye’yi transit göç noktası haline getirmiştir. Bu doğrultuda Türkiye, artık 2000’li yıllardan itibaren göç veren değil, göç alan bir ülke olarak anılmaya başlanmıştır¹²¹ ve bu transit göç sisteminde Türkiye çok farklı göçmen gruplarla karşılaşmıştır.¹²² İçduygu ve Keyman’ın da belirttiği gibi, “Türkiye [o yıllara kadar] kendisini ‘göç alan’ bir ülke olarak görmediğinden, hiçbir zaman etkin göç politikaları geliştirmeyi denememişti.”¹²³

1. Yeni Türkiye’nin Yeni Göç Mevzuatı: YUKK

Uzun yıllar KOB’larda da eleştirildiği ifade edilmiş olan Türkiye, bu yeni durum karşısında ve özellikle 2011 yılında Suriye’deki iç savaşla başlayan “Suriye Acil Durumu”nun¹²⁴ yarattığı mülteci krizi ve akınının bir sonucu olarak, 2013 yılında nihayet 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nu (YUKK) hazırlamış ve 2014’te yürürlüğe sokmuştur.¹²⁵ Böylece, Türkiye’nin göç hukuku tarihinde en sistemli göç mevzuatına kavuşulmasının ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ile de kurumsal göç yönetimine geçilmesinin adımları atılmıştır. Ancak, YUKK ve 2000’lerden itibaren yapılan göçe ilişkin

¹¹⁸ Abadan-Unat, Nermin: Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa, 3. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 80-81.

¹¹⁹ İçduygu, Ahmet/Kirişçi, Kemal: “Introduction: Turkey’s International Migration Transition”: in (ed. İçduygu, Ahmet/Kirişçi, Kemal) Land of Diverse Migrations, Challenges of Emigration and Immigration in Turkey, Bilgi University Press, İstanbul 2009, ss. 1-26, s. 1.

¹²⁰ İçduygu, Ahmet/Aksel, Damla B.: “Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective”, PERCEPTIONS: Journal of International Affairs, Cilt: 18, Sayı:3, 2013, ss. 167-190, s. 174.

¹²¹ Kirişçi, Kemal: Migration Policy Institute, “Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration”, 2003, İnternet Kaynak: <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration> Erişim Tarihi: 25.07.2020.

¹²² İçduygu, Ahmet: “Turkey’s Evolving Migration Policies: A Mediterranean Transit Stop at the Doors of the EU”, IAW Working Papers, Cilt:15, Sayı:31, 2015, ss. 1-17, s. 4.

¹²³ İçduygu, Ahmet/Keyman, E. Fuat: “Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey”, Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations, Cilt:6, Sayı:3, 2000, ss. 383-398, s. 385.

¹²⁴ Suriye mülteci akını, UNHCR tarafından Suriye Acil Durumu olarak raporlanmaktadır. UNHCR, “Suriye Acil Durumu”, İnternet Kaynak: <https://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu> Erişim Tarihi: 12.08.2020.

¹²⁵ YUKK’un yapımına kaynaklık eden ihtiyaçlara yönelik GİGM ilk Genel Müdürü Atilla Toros’un açıklamaları için bkz. Toros, Atilla: “Taksim”, Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2015, ss. 7-8. s. 7-8.

düzenlemelerin, Türkiye'nin coğrafi konumunun AB'nin göç politikasındaki önemi¹²⁶ ve AB Uyum Süreci sebebiyle, Avrupa merkezli belgeler olmakla eleştirildiği de dikkate alınmalıdır.¹²⁷ Bu doğrultuda YUKK, 2013 yılından itibaren Türkiye'de Uluslararası Koruma (UK), göç ve iltica konularında temel belge niteliğindedir. Bu belge ile UK kapsamındaki kişiler 3 grupta tanımlanmıştır: mülteciler, şartlı mülteciler ve ikincil koruma (İK).

Kanundaki mülteci tanımı, coğrafi çekince korunarak 1951 Sözleşmesi'ndeki tanım- la yapılmışken (m 61), yıllardır süregelen eleştiri karşısında yeni bir ifadeyle "şartlı mülte- ci" kavramı üretilmiştir (m 62). Herhangi bir ülkede karşılığı olmayan şartlı mülteci tanımı coğrafi kısıtlamayı genişletmiş ve YUKK, "Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan"¹²⁸ kişileri şartlı mülteci olarak tanımlamıştır.¹²⁹ Coğrafi şart dışında mülteci ile tamamen aynı tanıma sahip olan şartlı mültecilerin neden ayrı bir grup olarak sınıflandırıldığı, ilgili maddenin son cümlesinden anlaşılabilir. ¹³⁰ Mülteciler, yasal olarak mülteci statüsü kazandıklarında Türkiye'de yerleşim hakkı kazanırken, şartlı mülteciler üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, dolayı- sıyla sadece geçici bir süreyle Türkiye'de kalabilirler (m 62). Burada Türkiye'nin tavrının, Avrupa ülkeleri dışından -ve büyük olasılıkla Üçüncü Dünya ülkelerinden- gelenlere kalıcı bir mültecilik statüsü vermemek ve coğrafi çekinceyi temel anlamda devam ettirmek olduğu yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır.

YUKK'un bir diğer yeniliği ise Geçici Koruma (GK)'dır. Buna göre, "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak ama- cıyla *kitlesel olarak* sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir" (m 91). GK'nın "kitlesel" olaylara uygulanmak üzere getirilmesi, 2011 yılında başlayan Suriye göç dalgasının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³¹ YUKK kapsa- mında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği¹³² yoğun göç dalgalarında İçişleri Bakanlı-

¹²⁶ **Kirişçi**, Kemal: CARIM, Research Reports CARIM-RR 2007/03, "Border Management and EU-Turkish Relations: Convergence or Deadlock", 2007, s. 2. İnternet Kaynak: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/7988/CARIM-RR_2007_03.pdf Erişim Tarihi: 08.07.2020.

¹²⁷ **İçduygu** (2015), s. 1-17.

¹²⁸ **T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, "Şartlı Mülteci", İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> Erişim Tarihi: 17.08.2020.

¹²⁹ Mülteci YUKK Madde 61'de tanımlanırken, Şartlı Mülteci Madde 62'de tanımlanmıştır. Madde 61'de mülteci tanımı "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle [...]" şeklinde başlamak- tayken, Madde 62'de şartlı mülteci tanımı "Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle [...]" şeklinde başlamaktadır. Tanım cümlelerinde bunun dışında hiçbir farklılık bulunmamaktadır.

¹³⁰ Şartlı mülteciler ve mültecilerin haklarına dair geniş bir kıyaslamanın yapıldığı bir çalışma için bkz. **Güler**, Arzu: "Turkey's Geographical Limitation: The Legal Implications of an Eventual Lifting", International Migration, Cilt:58, Sayı:5, 2020, ss. 3-17, s. 3.

¹³¹ "22/10/2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğiyle, 28/04/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyetinde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyetinden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınmıştır" **T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, "Geçici Koruma Yönetmeliği ve Getirdiği Yenilikler", İnternet Kaynak: https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gk_yon_getirdigi_yenilikler.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.

¹³² **Geçici Koruma Yönetmeliği**, Yönetmelik Numarası: 2014/6883, Kabul Tarihi: 13.10.2014, RG 22.10.2014/29153.

ğın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından belirli kitlelere yönelik GK kararı alınmasını öngörmektedir (m 9).

2. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması

1990'lı yıllardan bu yana, AB tarafından düzensiz göçün engellenmesi ve göçün kontrol altına alınabilmesi için bazı çalışmalar yapılmaktadır.¹³³ “Bir ülkede düzensiz olarak bulunan kişilerin anlaşma yapılmış kaynak ülkeye veya en son transit geçiş yaptıkları ülkeye [...] güvenli bir şekilde geri gönderilmesini sağlayan”¹³⁴ anlaşmalar olan Geri Kabul Anlaşmaları (GKA), düzensiz göçle mücadele açısından önemli araçlar arasında görülmektedir. Soğuk Savaş döneminden itibaren tampon ülke olarak adlandırılan Türkiye,¹³⁵ göç yönetimi konusunda AB'nin önemli bir ilgi alanı olmuştur. Ancak kendi tarafından ise tampon ülke konumuna gelerek Batı ve Doğu arasında birçok düzensiz göçmene “ev sahibi olmak” konusunda çekincesi bulunan Türkiye, uzun bir süre AB ile imzalanacak GKA'lara mesafeli kalmıştır.¹³⁶

2000'li yılların göç konusunda Türkiye açısından önemli bir çıktısı da 2002'den beri müzakereleri süren AB ile Geri Kabul Anlaşması'nın 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanmasıdır.¹³⁷ Söz konusu GKA'nın Türkiye açısından önemi, Türkiye'nin müzakereler sonucunda anlaşma kapsamında elde etmeyi umduğu kazanımlardır. GKA, mütakabiliyet çerçevesinde, bir tarafın topraklarından diğer tarafın topraklarına doğrudan giriş yapan ya da bu topraklarda kalan hem AB üye ülkeleri ile Türk vatandaşlarının geri kabulüne hem de üçüncü ülke vatandaşları ve vatansız kişiler dâhil olmak üzere diğer tüm kişilere ilişkin hükümleri kapsamaktadır. Bunun karşılığında Türk vatandaşlarının ise Schengen bölgesinde vizesiz dolaşım hakkına sahip olması öngörülmüştür.¹³⁸

Türkiye-AB GKA'sında, tarafların üçüncü ülke vatandaşlarını anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 3 yıllık bir geçiş süresi sonunda kabul etmeye başlamaları öngörülmüştür (m 24). Buna göre Türkiye, ülkesi üzerinden AB ülkelerine yasa dışı yollarla giden

¹³³ **Ekinci**, Mehmet Uğur: “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu”, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2016, s. 11 İnternet Kaynak: http://file.setav.org/Files/Pdf/20160521180027_turkiye-ab-geri-kabul-anlasmasi-ve-vize-diyalogu-pdf.pdf Erişim Tarihi: 14.08.2020.

¹³⁴ **T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü**, “Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi”, İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim Tarihi: 17.08.2020.

¹³⁵ **İçduygu/Keyman** (2000), s. 385.

¹³⁶ **Elitok**, Seçil Paçacı: “Turkey's Prospective EU Membership from a Migration Perspective: Two Steps Forward, One Step Back?” PERCEPTIONS: Journal of International Affairs, Cilt:18, Sayı:3, 2013a, ss. 1-11, s.1, 2; **İçduygu**, Ahmet: EU-US Immigration Systems 2011/14, “The Irregular Migration Corridor Between the EU and Turkey: Is it Possible to Block It with a Readmission Agreement?”, 2011, s. 14 İnternet Kaynak: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/17844/EU-US%20Immigration%20Systems%202011_14.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 28.08.2020; **İçduygu**, Ahmet: “EU-ization Matters: Changes in Immigration and Asylum Practices in Turke”: in (ed. Ette, Andreas/Faist, Thomas) The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration, Palgrave Macmillan, London 2007, ss. 201-222, s. 218.

¹³⁷ Anlaşma, 1 Ekim 2014'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin 2001 yılından itibaren GKA imzaladığı 12 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Yunanistan, Suriye, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Nijerya, Yemen, Moldova, Bosna Hersek ve Belarus'tur. **Göçmen**, İlke “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:13, Sayı:2, 2014, ss. 21-86, s. 27.

¹³⁸ **Elitok** (2013a), s. 2.

üçüncü ülke vatandaşlarını Anlaşma yürürlüğe girdikten 3 yıl sonra geri almaya başlayacaktır. Bu itibarla 1 Ekim 2017 tarihine kadar, yalnızca Türkiye vatandaşı olup AB sınırlarına yasadışı yollarla giren göçmenlerin Türkiye tarafından geri kabulü sağlanacaktı. Bunun karşılığında da en geç 3.5 yıl içerisinde Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına AB tarafından vize muafiyeti uygulanması ön görülmekteydi. Bu sistem, AB tarafından kendi sınırlarını düzensiz göçe karşı korumak için “kullanacağı” tampon ülkeleri teşvik edici bir uygulama olarak nitelendirilmektedir.¹³⁹

Bu anlaşmanın bir devamı olarak, 18 Mart 2016 tarihinde ise AB-Türkiye Zirvesi düzenlenmiş ve 18 Mart Mutabakatı¹⁴⁰ olarak bilinen bildiri imzalanmıştır. Bu mutabakat, 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye’den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye iadesini kapsamaktadır. AB bu mutabakat ile 2013 tarihli GKA’nın kapsamını daraltmış, tüm üçüncü ülke vatandaşlarının iadesinden ziyade acil bir durum olan Yunan adalarına kaçak geçmiş Suriyelilerin iadesine odaklanmıştır.¹⁴¹ Ancak bu iade kapsamında, iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye’den bir Suriyeli de AB ülkelerine yerleştirilecektir. Bununla birlikte Türkiye, AB Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında 3+3 Milyar Euro’luk bir fon ile desteklenecektir.¹⁴²

GKA’nın yürürlüğe girmesinin üzerinden bu çalışmanın yazıldığı tarih itibarıyla neredeyse 6 yıl geçmiş olmasına rağmen, taahhüt edilen vize serbestisinin Türkiye’nin geri kabul dışındaki kriterleri henüz sağlamadığı gerekçesiyle tanınmadığı bir gerçektir. İçduygu ve Demiryontar’ın ifade ettiği gibi, “AB’nin düzensiz göçü durdurmak ve Türkiye’nin vatandaşlarının hareketlilik [haklarını] öncelmesini göz önüne aldığımızda, [bu anlaşma kapsamında] çıkarların asimetrisi halen mevcuttur.”¹⁴³ Ayrıca bir diğer açıdan AB’nin GKA yoluyla göç yönetimi açısından tüm sorumluluğunu tampon ülke olarak belirlediği ülkeye yükleyerek kendi sınırlarının ötesine taşımayı başarmış olması da önemli bir gerçekliktir.¹⁴⁴ Bir diğer yandan, 4 Mart 2020 itibarıyla AB tarafından taahhüt edilmiş 3+3 Milyar Euro’luk fonun sadece 2,7 Milyar Euro’luk kısmının ödendiği¹⁴⁵ ve ilgili ödemenin ancak 2020 yılı sonunda tamamlandığı¹⁴⁶ da göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak 22 Temmuz 2020

¹³⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları”, İnternet Kaynak: https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkin_da_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf Erişim Tarihi: 18.08.2020.

¹⁴⁰ BBC, “Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki ‘Göçmen Anlaşması’ Neleri Kapsıyordu?”, 03.03.2020, İnternet Kaynağı: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

¹⁴¹ İçduygu, Ahmet/Demiryontar, Birce: “Mediterranean’s Migration Dilemma and the EU’s Readmission Agreements: Reinforcing a Centre-Periphery Relation”, EuroMedMig Working Paper Series, no. 1, 2019, ss. 1-33, s. 15.

¹⁴² Bildirinin tam metni için bkz. İnternet Kaynak: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf Erişim Tarihi: 18.08.2020.

¹⁴³ İçduygu/Demiryontar (2019), s. 17.

¹⁴⁴ Ibid. s. 18.

¹⁴⁵ Mülteciler Derneği, “Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye’ye Ödediği Para”, 04.03.2020, İnternet Kaynak: <https://muletciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>, Erişim Tarihi: 28.08.2020.

¹⁴⁶ Deutsche Welle, “AB: Türkiye’ye 6 milyar euroluk ödeme tamamlandı”, 17.12.2020, İnternet Kaynak: <https://www.dw.com/tr/ab-t%C3%BCrkiye-6-milyar-euroluk-%C3%B6deme-tamamland%C4%B1/a-55973935>, Erişim Tarihi: 06.05.2021.

tarihinde ise Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu tarafından vize serbestisi ile GKA'nın aynı anda yürürlüğe gireceği ifade edilerek, GKA'nın askıya alındığı bildirilmiştir.¹⁴⁷

C. DÜNYA BEŞ'TEN NE KADAR BÜYÜK?

Yukarıda da ifade edildiği üzere, genç cumhuriyetin göç ile alakalı ilk yasal düzenlemesi 1934 İskân Kanunu ile olmuş ve altmış yıllık “cehalet döneminde” bu alanda esaslı başka bir düzenleme yapılmamıştır.¹⁴⁸ 1994 yılındaki Mülteci Yönetmeliği ise her ne kadar bu alanda kendi dönemi itibarıyla düzenli bir sistem öneren ilk Türk göç hukuku dokümanı olsa da bu düzenleme proaktif olmaktan ziyade reaktif bir karakterde kalmıştır. Yönetmelik, Körfez Savaşı'nın ardından bölgede yaşanan Irak -ve bir miktar da Balkanlar- kaynaklı sığınmacı akınına bir tepki olarak hayata geçirilmiştir. Önemli olarak vurgulamak gerekir ki 1994 yönetmeliği, mülteci tanımındaki coğrafi çekinceyi sürdürmesine karşın, sığınmacı tanımında herhangi bir sınırlama getirmemesi itibarıyla Üçüncü Dünya'yı göreceli olarak daha az dışlayan bir yaklaşım benimsemiştir.¹⁴⁹ Ancak bu durumun bizzat Üçüncü Dünya kaynaklı bir soruna reaktif bir çözüm getirilmesinden kaynaklanmış olabileceği de akılda tutulmalıdır, zira düzenleme proaktif bir nitelikte olsa idi Üçüncü Dünya'dan kaynaklanan sığınmacı göçlerinin düzenleme kapsamına alınıp alınmayacağı şüphelidir. Bu düzenlemenin Geçici Koruma Yönetmeliği ile yürürlükten kaldırılmış olması da bu şüpheyi doğrular niteliktedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu düzenlemenin kanun olarak değil de yönetmelik olarak yapılmış olması, Türkiye'nin göç meselesine o dönem için anlık çözümler üretme niyetinde olduğunu da göstermektedir.

Milenyumun başından itibaren AB'ye uyum kapsamında ve bu örgütün KOB'lardaki eleştirilerini karşılamak amacıyla Türk göç hukuku giderek Avrupa-merkezci bir karaktere bürünmüştür. Bunun en somut örneklerinden birisi, 2013 yılında kabul edilen YUKK'un temellerini atan 2005 tarihli İltica ve Göçe İlişkin Ulusal Eylem Planı'dır.¹⁵⁰ Aradan geçen sekiz uzun yıl, AB'ye üyeliğinin net olmaması nedeniyle, Türkiye'nin herhangi bir yükümlülük altına girmek istememesinden kaynaklanmıştır,¹⁵¹ ki bu da Türkiye'nin bu düzenlemeleri yaparken AB'ye üyelik motivasyonunu ön planda tuttuğunun bir göstergesidir. YUKK'un kabul edilmesiyle beraber Türkiye'nin göç sistemi tamamen AB standartları ile uyumlu bir hale gelmiştir.¹⁵² Türkiye'nin 2013 yılına gelindiğinde henüz AB'ye üye olmasına rağmen göç hukukunu AB ile senkronize etmiş olmasının nedenini bazı yazarlar bu

¹⁴⁷ **Deutsche Welle**, “Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşmasını Askıya Aldık”, 22.07.2019, İnternet Kaynak: <https://www.dw.com/tr/çavuşoğlu-geri-kabul-anlaşmasını-askıya-aldık/a-49699277>, Erişim Tarihi: 28.08.2020.

¹⁴⁸ **İçduygu/Aksel** (2012), s. 40.

¹⁴⁹ **Kaya, İbrahim/Eren, Esra** Yılmaz: “Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2015, s.30, İnternet Kaynak: http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.

¹⁵⁰ **Tolay, Juliette**: “Turkey’s “Critical Europeanization”: Evidence from Turkey’s Immigration Policies”: in (ed. Elitok, Seçil Paçacı/Straubhaar, Thomas), Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, Hamburg University Press, Hamburg 2012, s. 46.

¹⁵¹ **İçduygu, Ahmet**: “Europe, Turkey, and International Migration: An Uneasy Negotiation”, EUI Migration Working Group, 2011, s. 5 İnternet Kaynak: <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/01-26-Icduygu.pdf> Erişim Tarihi: 28.08.2020.

¹⁵² **Elitok, Seçil Paçacı** “Turkish Migration Policy over the Last Decade: A Gradual Shift towards Better Management and Good Governance”, Turkish Policy Quarterly, Cilt:12, Sayı:1, 2013b, ss. 161-172, s. 164.

yönde Türk bürokrasisinde gelişen bir farkındalık ile açıklamış olsalar da¹⁵³ bunun bir nedeninin de aynı yıllarda Türkiye'nin güney komşusu Suriye'den kaynaklanan yoğun göç olduğu bir vakiydir. Bu durum yine göstermektedir ki 1934 yılından 2013 yılına kadar geçen sürede hayata geçirilen her göç düzenlemesi reaktif karakterli olmuştur.

1951 Sözleşmesi'ne Türkiye'nin koyduğu coğrafi çekincenin Avrupa tarafından sıklıkla eleştirilmesi nedeniyle, Türkiye YUKK'ta Üçüncü Dünya halklarının aleyhine olarak değerlendirilebilecek bir sistem getirmiştir. Bu sistemle Türk mevzuatında "sığınmacı" ifadesinin yerini "şartlı mülteci" terimi almıştır.¹⁵⁴ Bu terim ile Türkiye, 1951 Sözleşmesi kapsamındaki sorumluluklarını sadece Avrupa'daki olaylar sonucunda ülkeye gelenlerle sınırlandırmıştır. Böylece uluslararası anlamda sığınmacı kavramı, mülteci statüsü altında koruma talep eden ve buna ilişkin bir karar bekleyen kişi olarak kabul edilirken, Türk mevzuatı başvuranın menşe ülkesine göre mülteciler ve sığınmacılar arasında ayırım yapmıştır.¹⁵⁵ Diğer bir ifade ile, Birinci Dünya-Üçüncü Dünya ayrımı YUKK'ta açık şekilde görünür haldedir. Özetle, yeni bir kavram olmasına rağmen şartlı mülteci tanımı, Türkiye'nin ekonomik ve politik olarak zayıf gördüğü Asya ve Afrika ülkelerinden gelecek akınları engellemek için¹⁵⁶ 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceyi sürdürme isteğinden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁷

Türk göç hukukunun Birinci Dünyacı olduğu ise GK statüsünde en bariz şekilde gözlenmektedir. YUKK'un 91'inci maddesine göre, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırlarını geçen yabancılara GK sağlanabileceği kabul edilmiştir. Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısının önemli derece artmasıyla GK statüsüne ilişkin olarak 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği" yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmelikte GK statüsünün mülteci ya da sığınmacı statülerine hak kazandırmayacağı belirtilmiş ve 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye'den Türkiye'ye gelen Suriyelilerin GK statüsüne alınmış oldukları açıkça düzenlenmiştir (Geçici Madde 1).

GK statüsü ile Suriyelilere sosyo-ekonomik pek çok haklar verilmiş olsa da Suriyeliler için bu statünün en olumsuz yanı bu kişilerin gelecekteki statülerine ipotek konulmasından kaynaklanmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği ile YUKK'un ilgili hükümlerinin birlikte yorumlanması sonucu GK'nın uygulandığı süre boyunca Suriyelilerin sığınmacı (şartlı mülteci) statüsüne başvuramayacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye tarafından konulan coğrafi çekince nedeniyle mülteci statüsüne sahip olamayacak Suriyeliler -28 Nisan 2011 tarihinden öncekiler hariç olmak üzere- Geçici Koruma Yönetmeliği'ndeki düzenlemeler nedeniyle sığınmacı statüsüne de sahip olamayacaklardır.¹⁵⁸ Diğer bir ifade ile, bu kişilerin "geçicilik" durumu Suriye'deki kriz sonlanana kadar devam edecektir, ki bu statü-

¹⁵³ **Kirişçi**, Kemal: "Turkey's New Draft Law on Asylum: What to Make of It?": in (ed. Elitok, Seçil Paçacı/Straubhaar, Thomas), Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, Hamburg University Press, Hamburg 2012, ss. 63-83, s. 64.

¹⁵⁴ **Erten**, Rifat: "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, 2015, ss. 3-51, s. 44.

¹⁵⁵ **Eroglu**, Deniz: "The Making of Asylum Policies in Turkey: Analysis of Non-Governmental Organisations, Political Elites and Bureaucrats" (Doktora), University of Essex, 2013, s. 5-6.

¹⁵⁶ **İçduygu** (2007), s. 208.

¹⁵⁷ **Eroglu** (2013), s. 265.

¹⁵⁸ **Uzun**, Aytül: "Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi" Ankara Barosu Dergisi, Cilt:73, Sayı:1, 2015, ss. 105-120, s. 113.

leri yaklaşık 10 yıldır sürmektedir. Bu durumun bir diğer nedeninin de Türk dış politikasındaki kritik bir hesap hatasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Türkiye, Suriye krizinin ortaya çıkmasıyla beraber Suriye devlet başkanı Beşar Esad'ın kısa sürede görevden ayrılacağını düşünmüş ve sınırlarından içeri giren Suriyelileri Türk misafirperverliğini gösterir şekilde "misafir" olarak nitelendirmiştir. Sürecin uzaması ile beraber yasal bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıkmış ancak bu "geçici misafirlik" durumu 10 yıl kadar sürmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁹

Türk göç hukukunda Birinci Dünyacılığın zirve yaptığı -veya Üçüncü Dünyacılığın dibine vurduğu- nokta ise AB ile 2013 yılında imzalanan GKA olmuştur. Bu anlaşma AB tarafından Ege Denizi'nde mülteci ölümlerinin azaldığı gerekçesi ile meşrulaştırılmaya ve anlaşmanın insani karakteri ön plana çıkarılmaya çalışılmış olsa da her iki taraf için de güçlü bir kazan-kazan durumunun yaratılmak istendiği açıktır. Bu anlaşma ile AB kendi sınırlarına yönelik düzensiz göçü engellemek/azaltmak isterken, Türkiye'nin ise en az üç motivasyona sahip olduğu söylenebilir. Birincisi bu anlaşma, Türkiye'nin yaklaşık altmış senedir süregelen AB üyeliği serüveni için atılacak olumlu bir adım olarak görülmüştür.¹⁶⁰ İkincisi, Türk vatandaşlarına tanınması planlanan Avrupa içi vizesiz serbest dolaşım hakkı önemli bir itici güç olmuştur.¹⁶¹ Üçüncüsü, AB'den alınacak olan 3+3 milyar Euro'luk fon ekonomik bir kazanç olarak değerlendirilmiştir.¹⁶² Ülkelerin salt özgecil sebeplerle hareket etmesini beklemek uluslararası ilişkilerin gerçekleri ile bağdaşmasa da böyle bir anlaşmanın Üçüncü Dünya için ne gibi bir kazanım doğurduğu da şüphelidir.

Dahası, anlaşma Türk politika yapımcıları tarafından pek çok vesileyle bazen söylem düzeyinde bazen de bu düzeyi aşarak pratikte bir dış politika aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin Suriye krizinin ilk yıllarında Suriyelilerin ülke topraklarındaki mevcudiyeti ensar ve muhacir kardeşliği üzerinden açıklanırken,¹⁶³ ilerleyen yıllarda Avrupa'ya açılan Türk sınır kapılarından Suriyelilerin geçişine izin verilebileceği ve böylece Avrupa'nın mülteci akımına uğratılacak olması üzerinden araçsallaştırılmıştır.¹⁶⁴ Bu söylem Türk Silahlı Kuvvetleri'nin İdlib'te saldırıya uğraması sonucu pratikte karşılığını bulmuş ve Şubat 2020'de sınırlar Suriyelilerin Avrupa geçişleri için açılmıştır.¹⁶⁵ Ancak Türkiye'nin bu girişimi iki

¹⁵⁹ Sert, Deniz: "The Oxymoron of Perpetual Temporary Protection: Syrians in Turkey", *Migraciones Internacionales*, Cilt:8, Sayı:4, 2016, ss. 279-284, s. 281, İnternet Kaynak: <http://www.scielo.org.mx/pdf/migra/v8n4/1665-8906-migra-8-04-00279.pdf> Erişim Tarihi: 24.08.2020.

¹⁶⁰ Çınar, Evrim: "The Readmission Agreement of Turkey" *Border Crossing*, Cilt:8, Sayı:2SI, 2018, ss. 571-581, s.575.

¹⁶¹ Bozkaya, Özge/Kıncal, Ali: "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye'nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi" *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2018, ss. 90-126, s. 117.

¹⁶² Bozkurt, Kutluhan: "Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt:125, 2016, ss. 387-408, s. 394-395; Akkaraca Köse, Melike: "Geri Kabul Anlaşması ve Vizesiz Avrupa: Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerini Anlamak" *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 2015, ss. 195-220, s. 196.

¹⁶³ Karasu, Mithat Arman: "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri" *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:36, Sayı:2, 2018, ss. 51-73, s. 57.

¹⁶⁴ Congar, Kerem: "Erdogan'dan AB'ye: Operasyonumuza İşgal Derseniz, Kapıları Açar 3.6 Milyon Mülteciyi Size Göndeririz", *Euronews*, 10.10.2019, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2019/10/10/erdogan-dan-ab-ye-iscal-derseniz-kapilari-acar-3-6-milyon-multeciyi-size-gondeririz>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

¹⁶⁵ **Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonu:** "Türkiye-Yunanistan Sınır Bölgesindeki Sığınmacı Geçişlerinin Yerinde İncelenmesine

nedenden ötürü istenilen sonucu doğurmamıştır. Birincisi, uzun süredir yerleşik olmanın getirdiği kazanımları farklı kültürden bir ülkede riske atmaktan kaçındıkları için bir kısım Suriyeli Türkiye’de kalmayı tercih etmiştir.¹⁶⁶ İkincisi, Avrupalı devletler sınırlarında yoğun güvenlik önlemleri alarak Suriyelileri sınırlarının dışında tutmayı başaramamıştır.¹⁶⁷ Türkiye’nin AB’ye baskı yapmak amacını taşıyan bu hamlesinin arzu edilen sonucu doğurmadığı da aktarılmıştır.¹⁶⁸

Bu anlaşmayla Türkiye, AB ile GKA imzalayan pek çok ülke gibi, Avrupa’nın 90’lı yıllardan bu yana sınırları etrafında kurmaya çalıştığı “tampon bölge” uygulamasının bir diğer öznesi olmuştur. Zira yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla Üçüncü Dünya’dan Birinci Dünya’ya yönelik göçlerin ana güzergahlarından biri olarak, kendi sınırlarını aşan ve yasal olmayan şekilde Avrupa sınırlarına ulaşmış düzensiz göçmenleri kendi ülkesinde tutmayı kabul etmiştir. Böylelikle Türkiye, Avrupa Kalesi’ne geçen köprüünün önünde bir set oluşturarak bir geçiş güzergahından ziyade tampon ülke konumuna gelmiştir. Uzun yıllar boyunca böyle bir endişe sebebiyle GKA imzalamaktan çekinen Türkiye’nin, bu anlaşmayla kendini bu şekilde konumlandırması ciddi bir paradigma değişikliğinin de göstergesidir.

SONUÇ

Aklı başında çoğu kişi, dünyanın adaletsizliklerle dolu bir yer olduğunu kabul edecektir. Paris’te doğan Pierre ile Monrovia’da doğan Moses’in eşit imkanlara sahip olduğu, aynı sağlık hizmetlerine erişebildikleri, aynı kalitede okullarda eğitim alabildikleri ve birinin hayattaki en büyük korkusu obezite iken diğerinin açlık olmadığı bir dünya tasavvuru, uzak gelecekte bile ütopyik kalmaktadır. Bu açık eşitsizliğin en önemli nedenlerinden birisi, bugünün gelişmiş Kuzey ülkelerinin çok da uzakta kalmayan sömürgeci geçmişleridir. Uluslararası ilişkiler, egemen her devletin ulusal çıkarlarını maksimize etmek için yarıştığı bir kurtlar sofrası iken, bu çoğu açgözlü topluluğun kıt kaynakları paylaşma konusunda birbirlerine düşmelerini engellemek için akla gelen ilk çözüm uluslararası hukuk olacaktır. Uluslararası hukuk, uluslar arasında adaleti sağlayamıyor veya sağlama iddiasında olamıyor ise, neden vardır?

TWAIL, bu sorgulamayı uluslararası hukukun sömürgeci kökenlerini esaslı bir yapı-söküme tabi tutmak suretiyle yapmaktadır. TWAIL literatürüne göre, uluslararası hukuk sömürgeciliğin meşrulaştırılmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Uluslararası hukukun salt Avrupa merkezci oluşunu güçlü kanıtlarla ortaya koyan yaklaşıma göre, disiplin Avrupa’nın sınırsız gelişmesi önündeki engelleri kaldırıp Üçüncü Dünya halklarının önüne koymaktadır. Klasik sömürgecilik döneminin ardından başlayan “post-kolonyal” dönem ise, Üçüncü Dünya lehine değil, aleyhine gelişmiştir. Zira, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası

İlişkin Rapor”, 2020, s.5, İnternet Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhaklari/docs/2020/edirne_rapor_kabul.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2020.

¹⁶⁶ **Tokyay**, Menekşe: “Araştırma: Türkiye’deki Suriyeli Gençlerin Yarısı Gitmek, Yarısı Kalmak İstiyor”, Euronews, 29.05.2020, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2020/05/29/arast-rma-turkiye-deki-suriyeli-genclerin-yarisi-gitmek-yarisi-kalmak-istiyor>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

¹⁶⁷ **McKernan**, Bethan/**Boffey**, Daniel: “Greece and Bulgaria Crack Down on Turkish Borders as Refugees Arrive”, The Guardian, 28.02.2020, İnternet Kaynak: <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/28/tensions-rise-between-turkey-and-russia-after-killing-of-troops-in-syria>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

¹⁶⁸ **Fox**, Tessa: “Erdogan’s Empty Threats”, Foreign Policy, 02.03.2020, İnternet Kaynak: <https://foreignpolicy.com/2020/03/02/turkey-opens-borders-to-migrants-crossing-to-greece/>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

örgütler marifetiyle kurulan uluslararası sistem, Üçüncü Dünya'yı ötekileştirmeye, BM Güvenlik Konseyi örneğinde olduğu gibi siyasi/askeri alanda ve Bretton Woods ikizleri örneğinde görüldüğü üzere de ekonomik alanda tahakküm altında bulundurmaya devam etmektedir. Bu anlamda post-kolonyal dönem, sömürgeciliğin güncellenmiş bir versiyonudur. Her ne kadar Üçüncü Dünya bu sistemin oluşumunda ve işleyişinde söz sahibi olmasa da uluslararası hukukun Birinci Dünya odaklı kuralları "herkesin uyması gereken kurallar dizisi" olarak takdim ve tasdik edilmektedir. Üçüncü Dünya'nın taleplerine karşılık veremeyen bir uluslararası hukuk, gayrimeşru olmaya yakın ve küresel adaleti sağlamaya uzak olacaktır.

Esasında uluslararası kitlesel göç hareketleri, Birinci Dünya ülkelerinin Üçüncü Dünya halkları üzerindeki tahakkümünün ve sömürgeciliğinin doğrudan bir sonucudur. Zira bu ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar, yoksulluk ve güvenlik kaygılarının sorumlusu, sömürgecilik yarışında olan Birinci Dünya ülkeleridir. Bizatihi Üçüncü Dünya'nın sömürülmesi yoluyla yüksek bir refaha ulaşmış olan bu ülkeler, şimdi Üçüncü Dünya'dan gelen "rahat-sızlık verici" göç hareketlerini engellemek için uluslararası hukuku bir tahakküm aracı ve uluslararası göç hukukunu da bir kalkan olarak kullanmaktadırlar. Bu anlamda TWAIL'in uluslararası göç hukukunu neden eleştirdiği konusu yaptığını anlamak zor değildir.

Coğrafi konumu gereği Doğu ile Batı'yı -veya Üçüncü Dünya ile Birinci Dünya'yı- birbirine bağlayan ve bu itibarla da önemli göç güzergahlarının merkezinde bulunan Türkiye ise uluslararası göç hukukunun önemli bir aktörü ve TWAIL'in de inceleme birimi haline gelmektedir. Türkiye, erken cumhuriyet döneminden itibaren göç konusunda ulusal düzenlemeler hayata geçirmiş, ancak bu düzenlemelerin tamamı reaktif karakterli olmuştur. Türkiye'nin 1980'lerden itibaren göç alan bir ülke haline gelmesi ve 2000'lerden beri de AB uyum sürecinin doğurduğu ihtiyaç sonucunda Türk göç hukukunda yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde ulusal göç mevzuatını AB ile uyumlaştırma sürecine giren Türkiye'nin göç hukuku tamamen Birinci Dünya merkezli bir hale gelmiştir.

Dış politikasında "mazlumların uluslararası alandaki sesi olma" söylemini benimseyen ve her fırsatta büyük devletlerin uluslararası örgütlerdeki hegemonyasını eleştiren -bu anlamda da TWAIL ile ortak bir paydada buluşan- Türkiye, göç hukukunda bunun tam tersi uygulamalar izlemiştir. Halihazırda, 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceyi ısrarlı şekilde sürdürmesi, Türkiye'nin tarihsel hafızasında göç hukuku özelinde Üçüncü Dünya'yı dışlayıcı olduğunu göstermektedir. Böyle bir hafızanın üzerine, 2000'li yıllarda başlayan uyum süreci sonucunda mevzuatını tamamen AB ile uyumlu hale getiren Türkiye, söz konusu dışlayıcılığı zirve noktasına taşımıştır.

Bu uyum sürecinin en somut çıktısı olan YUKK ile Türkiye, insan haklarını öncelleyen bir göç yönetim sistemi yaratmış görünse de yeni sistem coğrafi çekinceyi devam ettirmesi, şartlı mülteci ve GK statülerini hayata geçirmesi gibi sebeplerle Üçüncü Dünya halklarının aleyhine olmuştur. Coğrafi çekincenin bir sonucu olarak Batı ülkelerinden gelecek insanlar ile Doğu ülkelerinden gelecek insanları ayrıştırması, Türkiye'nin "mazlumlar" arasında etnik bir ayırım yaptığını göstermektedir. Dahası, şartlı mülteci statüsü icat edilerek Avrupa dışı ülkelere gelenlerin sadece geçici bir süre ile Türkiye'de kalmasına zemin hazırlanmıştır. 2011 yılındaki iç savaştan kaçan Suriyelilerin ensar ve muhacir kardeşliği temelinde başlayan Türkiye yolculuğu, Türkiye'nin reaktif geleneğinin bir sonucu olarak GK statüsü ile sonuçlanmıştır. Bu sistemle GK statüsü verilen Suriyelilerin gelecekte mülteci ve sığınmacı statüleri almalarının da önüne geçilmiştir.

2013 yılında imzalanan GKA, Türk göç hukukunda Üçüncü Dünyacılığın terki olarak da yorumlanabilir. Zira bu anlaşma ile Türkiye, Avrupa dışı dünyadan Birinci Dünya'ya yönelen göçler için Avrupa Kalesi'nin surlarına büyük miktarlarda çimento ve demir taşı-

mıştır. Uzun yıllardır sürdürdüğü tampon ülke olmama politikası nedeniyle bu tür anlaşmalar imzalamaktan kaçınan Türkiye, vize serbestisi ve 3+3 milyar Euro'luk fon vaadiyle büyük bir paradigma değişikliğine gitmiştir. Böylece Türkiye, kendi vatandaşlarına Birinci Dünya'nın kapılarını açma karşılığında, Üçüncü Dünya halklarına bu kapıları kapatmıştır. Ancak Avrupa merkezli bu planın kazananı, uzun yıllardır izlediği politikalar sayesinde sınırlarını Üçüncü Dünya halklarına daha sıkı bir biçimde kapatan Birinci Dünya olurken, kaybedeni ise kendini tampon ülke konumuna sokan Türkiye ve bu tampon ülkede sıkışan Üçüncü Dünya halkları olmuştur. Dahası, Avrupa'nın vadettiği vize serbestisi sözünü politik nedenlerle tutmaması sonucunda, Türk vatandaşları da Birinci Dünya'nın kapılarından geçememişlerdir.

Sonuç olarak, TWAIL'in ileri sürmekte olduğu "Üçüncü Dünya'nın uluslararası hukuk aracılığıyla Birinci Dünya'nın öznesi haline getirildiği" iddiası, uluslararası göç hukukunda açık şekilde görünür haldedir. Türkiye'nin 21. yüzyılda kurguladığı göç yönetim sistemi de bu iddiayı doğrulayan şekilde Üçüncü Dünya'yı dışlar niteliktedir. Bu bağlamda Türkiye, uzun yıllardır uluslararası küresel adaletsizliğe haklı şekilde vurgu yapan söylemlerini ulusal göç hukukuna yansıtamamıştır.

KAYNAKÇA

18 Mart 2016 Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi, İnternet Kaynak: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, Erişim Tarihi: 18.08.2020.

Abadan-Unat, Nermin: *Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, 3. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Abiew, Francis K.: *The Evolution of the Doctrine and Practice Of Humanitarian Intervention*, Martinus Nijhoff, Leiden 1999.

Acer, Yücel/**Kaya**, İbrahim/**Gümüş**, Mahir: "Türkiye İçin Yeni Bir İltica Stratejisi Üzerine Gözlemler" in (ed. Çelebi, Özlen/Özçürümez, Saime/Türkey, Şirin) *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, BMMYK, Ankara 2011.

Ajala, Imene: "Muslims in France and Great Britain: Issues of Securitization, Identities and Loyalties Post 9/11", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt:34, Sayı:2, 2014, ss. 123-133.

Akçapar Köşer, Şebnem "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu": in (ed. İhlamur-Öner, S. Gülfer/ Şirin Öner, N. Aslı), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 3. Baskı, İletişim, İstanbul 2016.

Akcaraca Köse, Melike: "Geri Kabul Anlaşması ve Vizesiz Avrupa: Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerini Anlamak" *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, 2015, ss. 195-220, s. 196.

Al Attar, Mohsen/**Thompson**, Rebekah: "How the Multi-Level Democratisation of International Law-Making Can Effect Popular Aspirations Towards Self-Determination", *Trade, Law and Development*, Cilt:3, Sayı:1, 2011, ss. 65-102.

Altundal, Uğur/**Zarpli**, Ömer: *Global Citizenship Review*, "Trends in Travel Freedom: The Effect of Travel Freedom on Economic Growth and Democracy", 07.01.2019, İnternet Kaynak: <https://globecit.com/trends-in-travel-freedom-the-effect-of-travel-freedom-on-economic-growth-and-democracy-2/> Erişim Tarihi: 20.08.2020.

Anghie, Antony/**Chimni**, B.S.: "Third World Approaches to International Law and Individual Responsibility in Internal Conflicts", *Chinese Journal of International Law*, Cilt:2, Sayı:1, 2003, ss. 77-103.

Anghie, Antony: “Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law”, *Harvard International Law Journal*, Cilt:40, Sayı:1, 1999, ss. 1-71.

Anghie, Antony: “The Evolution of International Law: Colonial and Postcolonial Realities”, *Third World Quarterly*, C:27, S:5, 2006, ss. 739-753.

Anghie, Antony: *Imperialism, Sovereignty, and the Making of International Law*, Cambridge University Press, Cambridge 2000, s.98-99, s.209-210.

Appiagyei-Atua, Kwadwo: “Ethical Dimensions of Third-World Approaches to International Law (TWAIL): A Critical Review”, *African Journal of Legal Studies*, Cilt:8, Sayı:3-4, 2015, ss. 209-235.

Archer, Toby: “Welcome to the Umma: The British State and its Muslim Citizens Since 9/11” *Cooperation and Conflict*, Cilt:44, Sayı:3, 2009, ss. 329-347.

Arı, Bülent/**Türkan**, H. Kürşat: “Karacaoğlan’da Göç”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Cilt:39, Sayı:39, 2018, ss. 30-45.

Ateş, Selahattin: “Türkiye ve Mülteciler” in (ed. Çelebi, Özlen/Özçürümez, Saim/Türkay, Şirin), *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*, BMMYK Yayınları, Ankara 2011.

Bayraktar, Bora: “Erdogan: Batı artık dünyanın tek merkezi değildir”, *Euronews*, 13.10.2012, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2012/10/13/erdogan-bati-artik-dunyanin-tek-merkezi-degidir>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Bayram, Mürsel: “Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsanî Diplomasi Faaliyetleri”: in (ed. Erman Akıllı), *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, Nobel, 2016, s.402-421.

BBC, “Mülteci Krizi: Türkiye ile AB Arasındaki ‘Göçmen Anlaşması’ Neleri Kapsıyordu?”, 03.03.2020, İnternet Kaynağı: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776>, Erişim Tarihi: 15.08.2020.

Bedjaoui, Mohamed: “Poverty of the International Order”: in (ed Falk, Richard/Kratochwil, Friedrich/Mendlovitz, Saul), *International Law: A Contemporary Perspective*, Westview Press, Colorado 1985.

Bedjaoui, Mohammed: “General Introduction”: in (ed. Bedjaoui, Mohammed), *International Law: Achievements and Prospects*, Martinus Nijhoff, Leiden 1991, ss. 1-18.

Berger, Mark T.: “After the Third World? History, Destiny and the Fate of Third Worldism”, *Third World Quarterly*, Cilt:25, Sayı:1, 2004, ss. 9-39.

Berger, Mark T.: “The End of the Third World”, *Third World Quarterly*, Cilt:15, Sayı:2, 1994, ss. 257-275.

Betts, Alexander/**Collier**, Paul: *Refuge: Transforming a Broken Refugee System*, Penguin, London 2017.

Bilgin, Mustafa Sıtkı/**Karaman**, Gökhan: “Apartheid Sonrası Güney Afrika Cumhuriyeti Dış Politikasında Güney Afrika-Türkiye İlişkileri”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, ss.254-287.

Biner, Özge: *Türkiye’de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık ‘Van Uydu Şehir Örneği’*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Boswell, Christina: “Migration Control in Europe After 9/11: Explaining the Absence of Securitization”, *Journal of Common Market Studies*, Cilt:45, Sayı:3, 2007, ss. 589-610.

Bozkaya, Özge/Kıncal, Ali: “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Suriyeli Yerinden Edilmiş Kişiler Bağlamında Türkiye'nin Göç Politikasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi” *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, 2018, ss. 90-126.

Bozkurt, Kutluhan: “Geri Kabul ve Vize Serbestisi Anlaşması” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt:125, 2016, ss. 387-408, s. 394-395.

Castles, Stephen/Miller, Mark J.: *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 2. Baskı, Macmillan, New York 1998.

Chimni, B. S.: “Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection” *Journal of Refugee Studies*, Cilt:13, Sayı:3, 2000, ss. 243-263.

Chimni, B. S.: “The Geopolitics of Refugee Studies: A View from the South”, *Journal of Refugee Studies*, Cilt:11, Sayı:4, 1998, ss.350-374.

Chimni, B. S.: “The Past, Present and Future of International Law: A Critical Third World Approach”, *Melbourne Journal of International Law*, Cilt:8, Sayı:2, 2007, ss. 499-516.

Chimni, B. S.: “Capitalism, Imperialism, and International Law in the Twenty-First Century”, *Oregon Review of International Law*, Cilt:14, Sayı:1, 2012, ss. 17-46.

Chimni, B.S.: “Third World Approaches to International Law: A Manifesto”, *International Community Law Review*, Cilt: 8, Sayı:1, 2006, ss. 3-27.

Choudhury, Cyra A.: “Reflections on the Christchurch Massacre: Incorporating a Critique of Islamophobia and TWAIL”, *TWAIL: Reflections*, Cilt:9, 2019, ss.1-10.

Congar, Kerem, “Erdoğan'dan AB'ye: Operasyonumuza İşgal Derseniz, Kapıları Açar 3.6 Milyon Mülteciyi Size Göndeririz”, *Euronews*, 10.10.2019, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2019/10/10/erdogan-dan-ab-ye-iscal-derseniz-kapilari-acar-3-6-milyon-multeci-ye-size-gondeririz>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Convention Relating to the Status of Refugees, United Nations General Assembly Resolution 429 (V) of 14 December 1950. RG. 05.09.1961-10898.

Coşkun, Nurettin: “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Dünya Mülteciler Günü Paylaşımı”, *Anadolu Ajansı*, 20.06.2020, İnternet Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaşkanı-erdogandan-dunya-multeciler-gunu-paylasimi/1884116>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Çağlayan, Savaş: “Suriye Savaşı ve Suriyeli Göçmenler: Teorik ve Kavramsal Anlama Çabası”, *Sosyoloji Divanı*, Cilt:3, Sayı:6, 2015, ss. 193-209.

Çınar, Evrim: “The Readmission Agreement of Turkey” *Border Crossing*, Cilt:8, Sayı:2SI, 2018, ss. 571-581.

Deniz, A. Çağlar/Ekinci, Yusuf/Hülür, A. Banu: *Bizim Müstakbel Hep Harap Ol-du*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Deutsche Welle, “AB: Türkiye'ye 6 milyar euroluk ödeme tamamlandı”, 17.12.2020, İnternet Kaynak: <https://www.dw.com/tr/ab-t%C3%BCrkiye-ye-6-milyar-euroluk-%C3%B6deme-tamamland%C4%B1/a-55973935>, Erişim Tarihi: 06.05.2021.

Deutsche Welle, “Çavuşoğlu: Geri Kabul Anlaşmasını Askıya Aldık”, 22.07.2019, İnternet Kaynak: <https://www.dw.com/tr/çavuşoğlu-geri-kabul-anlaşmasını-askıya-aldık/a-49699277>, Erişim Tarihi: 28.08.2020.

Dil, Kemal: “Göç Olgusuna Göçmenlerin Deneyimleri Üzerinden Bakmak”, *İdeal-kent*, Cilt:6, Sayı:15, 2015, ss. 149-171.

Dyrness, William: *Learning about Theology from the Third World*, Zondervan 1990.

Edwards, Adrian: “UNHCR Viewpoint: Refugee Or Migrant – Which Is Right?”, UNHCR, İnternet Kaynak: <http://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html> Erişim Tarihi: 05.08.2020.

Ekinci, Mehmet Uğur: “Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu”, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2016, s.11 İnternet Kaynak: http://file.setav.org/Files/Pdf/20160521180027_turkiye-ab-geri-kabul-anlasmasi-ve-vize-diyalogu-pdf.pdf Erişim Tarihi: 14.08.2020.

Elitok, Seçil Paçacı: “Turkish Migration Policy over the Last Decade: A Gradual Shift towards Better Management and Good Governance”, Turkish Policy Quarterly, Cilt:12, Sayı:1, 2013b, ss. 161-172.

Elitok, Seçil Paçacı: “Turkey’s Prospective EU Membership from a Migration Perspective: Two Steps Forward, One Step Back?” PERCEPTIONS: Journal of International Affairs, Cilt:18, Sayı:3, 2013a, ss. 1-11.

Erdoğan, M. Murat/Kaya, Ayhan: Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

Erdoğan, R. Tayyip: Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5'ten Büyüktür–2, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara 2018.

Eroglu, Deniz: “The Making of Asylum Policies in Turkey: Analysis of Non-Governmental Organisations, Political Elites and Bureaucrats” (Doktora), University of Essex, 2013.

Erol, Murat/Ersever, Oya G: “Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale”, KHO Bilim Dergisi, Cilt:24, Sayı:1, 2014, ss. 47-68.

Erten, Rifat: “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:1, 2015, ss. 3-51.

Eslava, Luiz/Pahuja, Sundhya: “Between Resistance and Reform: TWAİL and the Universality of International Law”, Trade, Law and Development, Cilt: 3, Sayı:1, 2011, ss. 103-130.

Eslava, Luiz/Pahuja, Sundhya: “Beyond the (Post) Colonial: TWAİL and the Everyday Life of International Law”, Journal of Law and Politics in Africa, Asia and Latin America, Cilt:45, Sayı:2, 2012, ss. 195-221.

Fox, Tessa: “Erdogan’s Empty Threats”, Foreign Policy, 02.03.2020, İnternet Kaynak: <https://foreignpolicy.com/2020/03/02/turkey-opens-borders-to-migrants-crossing-to-greece/>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Furedi, F.: “The Moral Condemnation of the South”: in (ed. Thomas, Caroline/Wilkin, Peter), Globalization and the South, Macmillan, New York 1997.

Gathii, James T.: “Alternative and Critical: The Contribution of Research and Scholarship on Developing Countries to International Legal Theory”, Harvard International Law Journal, Cilt:41, Sayı:2, 2000a.

Gathii, James T.: “Good Governance as a Counter-Insurgency Agenda to Oppositional and Transformative Social Projects in International Law”, Buffalo Human Rights Law Review, Cilt:5, 1999, ss. 107-174.

Gathii, James T.: “Rejoinder: Twailing International Law”, Michigan Law Review, Cilt:98, Sayı:6, 2000b, ss. 2066-2071.

Gathii, James T.: “TWAIL: A Brief History of its Origins, its Decentralized Network, and a Tentative Bibliography”, *Trade Law and Development*, Cilt:3, Sayı:1, 2011, ss. 26-64.

Geçici Koruma Yönetmeliği, Yönetmelik Numarası: 2014/6883, Kabul Tarihi: 13.10.2014, RG 22.10.2014/29153.

Göçmen, İlke “Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, 2014, ss. 21-86.

Gökçen, Sinan: “Anadolu ve Balkanlar’a Romanların Göçü”: in (ed. Erdoğan, M. Murat/Kaya, Ayhan), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

Görgün, Melih: “Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Sayı:Özel Sayı, 2017, ss.1317-1327.

Grovogui, Siba N'Zatioula: *Sovereigns, Quasi Sovereigns, and Africans*, University of Minnesota Press, Minnesota 1996.

Güder, İlkey/**Kaplan**, Enes: “Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Görevdeki ‘Üçüncü’ Yılı”, *Anadolu Ajansı*, 27.08.2017, İnternet Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/gun-basliklari/cumhurbaskani-erdoganin-gorevdeki-ucuncu-yili/894791>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Güler, Arzu: “Turkey’s Geographical Limitation: The Legal Implications of an Eventual Lifting”, *International Migration*, Cilt:58, Sayı:5, 2020, ss. 3-17.

Harris, Nigel: *The End of the Third World: Newly Industrializing Countries and the Decline of an Ideology*, (Penguin) London (1987).

Hazan, Jacob Ceci: “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler”: in (ed. İhlamur-Öner, S. Gülfer/Şirin Öner, N. Aslı), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, ss. 183-198.

İçduygu, Ahmet: “Europe, Turkey, and International Migration: An Uneasy Negotiation”, *EUI Migration Working Group*, 2011, s. 5 İnternet Kaynak: <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/01-26-Icduygu.pdf> Erişim Tarihi: 28.08.2020.

İhlamur-Öner, S. Gülfer: “Küresel Bir Göç ve Mülteci Rejimine Doğru”: in (ed. İhlamur-Öner, S. Gülfer/Şirin Öner, N. Aslı), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, 3. Baskı, İletişim, 2016.

İçduygu, Ahmet/**Aksel**, Damla B.: “Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective”, *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, Cilt: 18, Sayı:3, 2013, ss. 167-190.

İçduygu, Ahmet/**Aksel**, Damla B.: *Türkiye’de Düzensiz Göç, Uluslararası Göç Örgütü*, Cenevre 2012, s.40.

İçduygu, Ahmet/**Demiryontar**, Birce: “Mediterranean’s Migration Dilemma and the EU’s Readmission Agreements: Reinforcing a Centre-Periphery Relation”, *EuroMed-Mig Working Paper Series*, no. 1, 2019, ss. 1-33.

İçduygu, Ahmet/**Keyman**, E. Fuat: “Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey”, *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, Cilt:6, Sayı:3, 2000, ss. 383-398.

İçduygu, Ahmet/Kirişçi, Kemal: “Introduction: Turkey’s International Migration Transition”: in (ed. İçduygu, Ahmet/Kirişçi, Kemal) Land of Diverse Migrations, Challenges of Emigration and Immigration in Turkey, Bilgi University Press, İstanbul 2009, ss. 1-26.

İçduygu, Ahmet: “EU-ization Matters: Changes in Immigration and Asylum Practices in Turke”: in (ed. Ette, Andreas/Faist, Thomas) The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration, Palgrave Macmillan, London 2007, ss. 201-222.

İçduygu, Ahmet: “Turkey’s Evolving Migration Policies: A Mediterranean Transit Stop at the Doors of the EU”, IAW Working Papers, Cilt:15, Sayı:31, 2015, ss. 1-17.

İçduygu, Ahmet: EU-US Immigration Systems 2011/14, “The Irregular Migration Corridor Between the EU and Turkey: Is it Possible to Block It with a Readmission Agreement?”, 2011, İnternet Kaynak: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/17844/EU-US%20Immigration%20Systems%202011_14.pdf?sequence=1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 28.08.2020.

İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf>Erişim Tarihi: 15.08.2020.

İskân Kanunu, Kanun Numarası: 2510, Kabul Tarihi: 14.06.1934, RG 21.06.1934/2733.

İskân Kanunu, Kanun Numarası: 5543, Kabul Tarihi: 19.09.2006, RG 26.09.2006/26301.

Jünemann, Annette/Fromm, Nicolas/Scherer, Nikolas: “The Kaleidoscope of Migration: Theoretical Perspectives and Conceptual Considerations”: in (ed. Jünemann, Annette/Fromm, Nicolas/Scherer, Nikolas), Fortress Europe? Challenges and Failures of Migration and Asylum Policies, SpringerVS, Wiesbaden 2017, ss. 1-7.

Kamu Denetçiliği Kurumu, “Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu”, 2018 İnternet Kaynak: https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2020.

Karasu, Mithat Arman: “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri” Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:36, Sayı:2, 2018, ss. 51-73, s.57.

Karpat, Kemal: “Önsöz”: in (ed. Erdoğan, M. Murat/Kaya, Ayhan), Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. xxxiii, xxxiv.

Kaya, İbrahim/Eren, Esra Yılmaz: “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2015, s.30, İnternet Kaynak: http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.pdf Erişim Tarihi: 28.08. 2020.

Keleş, Mustafa: “BM Suriye Krizine Çözüm Bulamadı”, Anadolu Ajansı, 29.12.2014, İnternet Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-suriye-krizine-cozum-bulamadi/88722>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Kirişçi, Kemal: “Turkey’s New Draft Law on Asylum: What to Make of It?”: in (ed. Elitok, Seçil Paçacı/Straubhaar, Thomas), Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, Hamburg University Press, Hamburg 2012, ss. 63-83.

Kirişçi, Kemal: CARIM, Research Reports CARIM-RR 2007/03, "Border Management and EU-Turkish Relations: Convergence or Deadlock", 2007, s.2. İnternet Kaynak: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/7988/CARIM-RR_2007_03.pdf Erişim Tarihi: 08.07.2020.

Kirişçi, Kemal: Migration Policy Institute, "Turkey: A Transformation from Emigration to Immigration", 2003, İnternet Kaynak: <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-transformation-emigration-immigration> Erişim Tarihi: 25.07.2020.

Kunz, Egon F.: "The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement", The International Migration Review, Cilt:7, Sayı:2, 1973, ss. 125-146.

Lee, Everett S.: "A Theory of Migration", Demography, Cilt: 3, Sayı:1, 1966, ss. 47-57.

McKernan, Bethan/Boffey, Daniel: "Greece and Bulgaria Crack Down on Turkish Borders as Refugees Arrive", The Guardian, 28.02.2020, İnternet Kaynak: <https://www.theguardian.com/world/2020/feb/28/tensions-rise-between-turkey-and-russia-after-killing-of-troops-in-syria>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Mickelson, Karin: "Rhetoric and Rage: Third World Voices in International Legal Discourse", Wisconsin International Law Journal, Cilt:16, Sayı:2, 1997, ss. s.353-419.

Mortimer, Robert: The Third World Coaliton in International Politics, 2. Baskı, Avalon Publishing, New York 1984.

Mutua, Makau: "Critical Race Theory and International Law: The View of an Insider-Outsider", Villanova Law Review, Cilt:45, Sayı:5, 2000b, ss. 841-853.

Mutua, Makau: "What is TWAIL?", Proceedings of the 94th Annual Meeting (American Society of International Law, Cilt:94, 2000a, ss. 31-38.

Mülteciler Derneği, "Avrupa Birliğinin Suriyeliler İçin Türkiye'ye Ödediği Para", 04.03.2020, İnternet Kaynak:<https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/>, Erişim Tarihi: 28.08.2020.

Neal, Andrew W.: "Securitization and Risk at the EU Border: The Origins of FRONTEX", Journal of Common Market Studies, Cilt:47, Sayı:2, 2009, ss. 333-356.

Okafor, Obiora C.: "Critical Third World Approaches to International Law (TWAIL): Theory, Methodology, or Both?", International Community Law Review, Cilt:10, Sayı:4, 2008, ss. 371-378.

Okafor, Obiora C.: "Newness, Imperialism, and International Legal Reform in Our Time: A TWAIL Perspective", Osgoode Hall Law Journal, Cilt:43, Sayı:1/2, 2005, ss. 171-191.

Oppenheim, Lassa: International Law: A Treatise Volume I, Longmans, Harlow 1905.

Organization of African Unity (OAU), Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa ("OAU Convention"), 1001 U.N.T.S. 45, art. I, İnternet Kaynak: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36018.html> Erişim Tarihi: 18.07.2020.

Öberg, Sture: Spatial and Economic Factors in Future South-North Migration: in (ed. Lutz, Wolfgang) The Future Population of the World: What Can We Assume Today, Earthscan, London 1994, ss. 336-358.

Özcan, E. Deniz Ela (2016) "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme", İş ve Hayat, Cilt:2, Sayı:4, s.183.

Pahuja, Sundhya: "The Postcoloniality of International Law", Harvard International Law Journal, Cilt:46, Sayı:2, 2005, ss. 459-469.

Protocol Relating to the Status of Refugees, United Nations General Assembly resolution 2198 (XXI) of 16 December 1967. RG. 05.08.1968-12968.

Ravenstein, Ernst Georg: “The Laws of Migration”, Journal of the Statistical Society of London, Cilt:48, Sayı:2, 1885, ss. 167-235.

Regional Refugee Instruments & Related, Cartagena Declaration on Refugees, Colloquium on the International Protection of Refugees in Central America, Mexico and Panama, art. III, İnternet Kaynak: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36ec.html> Erişim Tarihi: 18.07.2020.

Robert, Paul: Le Petit Robert, Societe du Nouveau Littre 1978.

Rothstein, Robert L.: “Limits and Possibilities of Weak Theory: Interpreting North-South”, Journal of International Affairs, Cilt:44, Sayı:1, 1990, ss. 159-181.

Sağlam, Hakan: “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Dair Kamuoyunun Tutumu ile Medyanın Genel Yayın Politikası Arasındaki İlişki: 2008’den 2017’ye Bir Karşılaştırma”, Erişim Tarihi: 18.07.2020.

Sert, Deniz: “The Oxymoron of Perpetual Temporary Protection: Syrians in Turkey”, Migraciones Internacionales, Cilt:8, Sayı:4, 2016, ss. 279-284, s. 281, İnternet Kaynak: <http://www.scielo.org.mx/pdf/migra/v8n4/1665-8906-migra-8-04-00279.pdf> Erişim Tarihi: 24.08.2020.

Shah, Jeena: “UDHR: Our North Star for Global Social Justice or an Imperial and Settler-Colonial Tool to Limit our Conception of Freedom?”, Pace International Law Review, Cilt:31, Sayı:2, 2019, ss. 569-576.

Shetty, Vikrant D.: “Why TWAIL Must Not Fail: Origins and Applications of Third World Approaches to International Law”, King’s Student Law Review, Cilt:3, Sayı:2, 2012, ss. 68-82.

Sirkeci, İbrahim/**Cohen**, Jeffrey H., Cities of Migration, “Not Migrants and Immigration, but Mobility and Movement”, Cities of Migration, 31.07.2013 İnternet Kaynak: http://citiesofmigration.ca/ezone_stories/not-migrants-and-immigration-but-mobility-and-movement/ Erişim Tarihi: 25.07.2020.

Smith, Adrian A.: “Migration, Development and Security within Racialised Global Capitalism: Refusing the Balance Game”, Third World Quarterly, Cilt:3, Sayı:11, 2016, ss. 2119-2138.

Smith, Herbert A.: Great Britain and the Law of Nations Volume I, P. S. King & Son, Ltd., London 1932.

Solarz, Marcin W.: “Third World’: The 60th Anniversary of a Concept that Changed History”, Third World Quarterly, Cilt:33, Sayı:9, 2012, ss. 1561-1573.

Sornarajah, M.: (2006) “Power and Justice: Third World Resistance in International Law”, Singapore Year Book of International Law, Cilt:10, 2006, ss. 19-57.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Katılım Ortaklığı Belgeleri”, İnternet Kaynak: https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html Erişim Tarihi: 16.08.2020.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları”, İnternet Kaynak: https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf Erişim Tarihi: 18.08.2020.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Geçici Koruma Yönetmeliği ve Getirdiği Yenilikler”, İnternet Kaynak: https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/gk_yon_getirdigi_yenilikler.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2020.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Hakkımızda”, İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda> Erişim Tarihi 17.08.2020.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Şartlı Mülteci”, İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/sartli-multeci> Erişim Tarihi: 17.08.2020.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi”, İnternet Kaynak: <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim Tarihi: 17.08.2020.

The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), UN General Assembly Resolution 217 A, Paris 10 December 1948.

Tokyay, Menekşe: “Araştırma: Türkiye'deki Suriyeli Gençlerin Yarıyı Gitmek, Yarısını Kalmak İstiyor”, Euronews, 29.05.2020, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2020/05/29/arast-rma-turkiye-deki-suriyeli-genclerin-yarisi-gitmek-yarisi-kalmak-istiyor>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Tokyay, Menekşe: “Türkiye’de Halkın Yaklaşık Yüzde 70’i İçin IMF’den Borçlanma ‘Zehirli Bir Sözcük’”, Euronews, 06.05.2020, İnternet Kaynak: <https://tr.euronews.com/2020/05/06/turkiye-de-halk-n-yaklas-k-yuzde-70-i-icin-imf-den-borclanma-zehirli-bir-sozcuk-arast-rma>, Erişim Tarihi: 27.08.2020.

Tolay, Juliette: “Turkey’s “Critical Europeanization”: Evidence from Turkey’s Immigration Policies”: in (ed. Elitok, Seçil Paçacı/Straubhaar, Thomas), Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, Hamburg University Press, Hamburg 2012.

Toros, Atilla: “Takdim”, Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2015, ss. 7-8. s.7-8.

Turton, David: UNHCR, “Refugees, Forced Resettlers and “Other Forced Migrants”: Towards a Unitary Study of Forced Migration”, Working Paper No. 94, 2003, s.2. İnternet Kaynak: <https://www.unhcr.org/research/working/3f818a4d4/refugees-forced-resettlers-other-forced-migrants-towards-unitary-study.html> Erişim Tarihi: 18.07.2020.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonu: “Türkiye-Yunanistan Sınır Bölgesindeki Sığınmacı Geçişlerinin Yerinde İncelenmesine İlişkin Rapor”, 2020, s.5, İnternet Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2020/edirne_rapor_kabul.pdf Erişim Tarihi: 10.07.2020.

Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Kabul Tarihi: 14.09.1994, RG 30.11.1994/22127.

UNHCR, “Suriye Acil Durumu”, İnternet Kaynak: <https://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu> Erişim Tarihi: 12.08.2020.

United Nations High Commissioner for Refugees: “Figures at Glance”, İnternet Kaynak: www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, Erişim Tarihi: 25.08.2020.

United Nations High Commissioner for Refugees: “Figures at Glance”, İnternet Kaynak: www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html, Erişim Tarihi: 25.08.2020.

Uzun, Aytül: “Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi” Ankara Barosu Dergisi, Cilt:73, Sayı:1, 2015, ss. 105-120.

Verzjl, J.H.W.: International Law in Historical Perspective Volume I, AW Sijthoff, Leiden 1968, ss.435-436.

Weeramantry, Christopher G.: Universalising International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2004.

Woldemariam, Samuel B./**Maguire**, Amy/**von Meding**, Jason: “Forced Human Displacement, the Third World and International Law: A Twail Perspective”, Melbourne Journal of International Law, Cilt:20, Sayı:1, 2019, ss.248-276.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 04.04.2013, RG 11.04.2013/28615.

Yardım, Müşerref: “Göçmen Algısından Mülteci Fobyasına: Avrupa Tecrübesi”, Sosyoloji Divanı, Cilt:6, Sayı:3, ss. 129-147.

Yılmaz, Recep: “Göçmen Bir Yönetmenin Objektifinden Sıla Olgusu: Fatih Akın Sineması Üzerine Bağlamsal Bir İnceleme”, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2012, ss. 1-11.

Zolberg, Aristide R./**Suhrke**, Astri/**Aguayo**, Sergio: Escape From Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World, OUP 1989.